

AKADEMİ MECMUASI

Sâmiha AYVERDİ
A. Vahab AKBAŞ
Kemal Yurdakul AREN
Sait BAŞER
Hayri BİLECİK
Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN
Ali Murat DARYAL
Nâzik ERİK
Mustafa FAYDA
Emin IŞIK
Fuad SAMUK
Turan YAZGAN
Kâzım YETİŞ

Yıl : 18

Nisan 1989

Sayı : 2

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **18**

Nisan 1989

Sayı: **2**

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi:
İlhan AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü:
Sait BAŞER

1989 yılı abone bedeli 12000 TL.'dir. Dış ülkelerden bazı-
larının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Almanya
için: 25 Alman Markı; A.B.D. için: 10 A.B.D. Doları; Fransa
için: 70 Fransız Frangı; İngiltere için: 8 Sterlin ve Suudi
Arabistan için de: 30 S. Arabistan Riyali'dir. (*Abonelerin
değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve rek-
lâm, *millî kültürümüze hizmet eden müesseseler'den* alınır.

Haberleşme adresi: Yeniçeriler Cad. Nu. 43, Bâyezid-İS-
TANBUL. Abone ücretlerinizi Kubbealtı Akademisi Kültür
ve San'at Vakfı'nın 337056 numaralı Posta Çeki hesabına
yatırabilirsiniz.

Tel: 522 95 17 - 511 86 51

Basıldığı Yer: ÖZAL MATBAASI, Tel: 520 60 58 — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Zaferlerin Rûhu Olan Adâlet	Samiha Ayverdi	5
«Aydın» Kavramı ve Kùltürün Nev'ine Göre Aydın Tipinin Şekillenmesi	Prof. Dr. Kurtkan Bilgiseven	10
Bu Dil Kimindir?	Doç. Dr. Kâzım Yetiş	19
Kavramlar ve Medeniyetler	Dr. Ali Murat Daryal	29
Kùltür Dünyamız ve Mùsikimiz	Y. Doç. Dr. Emin Işık	35
Hüzün Coğrafyası (şir)	A. Vahab Akbaş	40
Prof. Dr. Turan Yazgan ile Sohbet: Tanzimat'tan Ortak Pazar'a	Sait Başer	41
Üç Ayların Başı	Nâzik Erik	54
Saksı Çiçekleri	K. Yurdakul Aren	59
Kanaat	Hayri Bilecik	65
İki Yıldız Kaydı	Doç. Dr. Kâzım Yetiş	68
Ulu Bir Osmanlı Çınarı		
Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Ardından	Fuad Samuk	72
Yolda Mısralar	A. Yağmur Tunalı	75
Hattat Aziz Efendi	Prof. Dr. Mustafa Fayda	77

Bir önceki sayımızda çıkan Doç. Dr. Mehmet Demirci'nin yazısında, başlık olarak kullanılan «Şeb-i Arus Münâsebetiyle Tasavvuf ve Mevlânâ» ibâresindeki «Arus» kelimesi, yanlışlıkla «Aruz» şeklinde basılmıştır. Yazarından ve okuyucularımızdan özür dileriz.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mücibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

ZAFERLERİN RÛHU OLAN ADÂLET

Sâmiha AYVERDİ

İkinci Sultan Murad, Osmanlı pâdişahları arasında, ilmi ile, irfânı, siyâsî, askerî kudreti ve adâleti ile temâyüz etmiş bir dâhî devlet adamı idi. Hele, saltanat ve ikbalde aslâ gözü olmadığı, saltanatı henüz çocuk yaştaki oğlu Şehzâde Mehmed'e terk ederek, Manisa gibi bir köşeye çekilip, kendisine bir inzi-vâ kuracak kadar dünyâ saltanatını gözünden silmiş olması, fedakâr ve ferâgatli tutumunu izâh edecek canlı şahidin tâ kendisidir.

İkinci Sultan Murad, günün birinde vezîri Fazlullah Paşa'yı çağırarak: «Molla Yegân Medine-i Resûlullah'a gidecek. Hazîneden bir miktar para getir ki ora fakirlerine hediye edelim,» deyince Fazlullah Paşa: «Pâdişâhım, şimdilik hazîne boştur. Ama pâdişahlara, reâyadan almak câizdir,» karşılığını verince, Pâdişah son derece titizlenerek: «Ne diyorsun Fazlullah? Haksız iktisab ile haram yenen lokma, insanoğlunu haramzâde kırlar,» demiş ve vezîrin bu câhilâne ve abes teklifi, azline sebep olmuştur.

Osmanlı tahtına bir çocuğun oturtulmuş olması, Papa'nın da: «Müslümanlara karşı yemin tutulmaz,» diye fetvâ vererek Osmanlılar'la Macarlar arasındaki muâhedeyi bozarak Türk saflarına karşı Varna'da hücumla geçmeleri üzerine tehlikeyi haber alan Pâdişah, doludizgin kendini Varna sahrasında buldu. Macarlar, Pâdişah'ı hâlâ Manisa'da zannededursun, hükümdar, Anadolu ve Rumeli ordularıyla berâber harp meydanında

mûtabad nizam üzere mevzi almış ve ilk kanlı savaşda, Türk kılıcı, Macar kralının başını uçurmuştu.

İkinci Sultan Murad'a bu cenk bir alarm olmuş ve Osmanlı tahtını küçük bir çocuğa terk etmenin zamansızlığını anlayarak devletin başında kalmış, neticede de memlekete **Mora, Arnavutluk ve İkinci Kosova** zaferlerini kazandırmıştır.

*
**

Az evvel de söylediğimiz vechile İkinci Sultan Murad'ı, vezirinin iktisâba teşvik etmesi Türk adâlet ve insâfına uymadığı gerçeği ile târihe bir canlı vesika hediye etmiştir.

Bugün insanlar arasında **bir çeşit eşitlik** denebilecek rejimin adına **demokrasi** dendiği hâlde bu yeni anlayış havârilere aslâ demokrasi denen o sihirli rejimi yaygın bir anlayış olarak tatbik edemedikleri meydandadır.

Selçuklu ve Osmanlı Türklüğü, bin yılı bulmuş fütûhat, istilâ ve medenî çıkışlarında demokrasi ile adâlet, nizam ve üstün bir varlık göstererek dünyâya örnek olmuşlardır.

Ancak, gurûrunun kötü kokusu dünyânın burnuna kadar dayanan ve demokrasi üstâdı geçinen Büyük Britanya ise Yakın Şark'ı, Türkler'in elinden koparmak yolunda çok uzun zamandır devam ettiregeldiği siyâsî ve içtimâî hileli oyunlara girmekle, kazançlı çıkacağı hesabını yanlış tutmuş ise de ters tepen kurşunun zokasını yedikten sonradır ki anlamış oldu. Altına ve paraya doyurduğu fakat hâlâ akıllı kabile dövüşünde kalmış câhil bedevilerle menfaat birliğine girişmenin bir iptidâilik ve kısır politika olduğunu Orta Şark'ı alt üst ettikten sonra anlamış bulunuyordu.

*
**

1914-18 Cihan Harbi ile Lübnan'ı da, Filistin'i de, siz idâre edemiyorsunuz, o işi ancak ben yaparım, diyerek harp suçlusu ve mağdur sayılan Türkler'in elinden çekip almakla, bu toprakları kısa zamanda bir cehennem kazanı hâline getiren **zebânî demokrasinin** beşiği İngiltere'nin tâ kendisi değil miydi? Ortada rûştünü ispat etmemiş ve dört yüz sene müddetle Türk efendiliğinin nîmetini görmüş ve huzûru içinde yaşamış bu ül-

keler, İngiliz idâre ve himâyesinde felâketten başka ne bula-bilmiştir?

Göremiyeceğine akli kesince de, artık ben de başlı başına bir devlet olacağım, dedi ama bu işte de başarılı olamadı. Zira, devlet sâhibi olmak için bir devletlinin idâri, siyâsî ve içtimâî terkiбинin içinde pişip olgunlaştıktan sonra ipuçlarını elinde tutması lâzımdı. Halbuki ortada ne bir dâhî lider ne de iyi niyetli fakat küçük çaptaki tecrübesiz adamları çevreleyecek yetmiş bir kadro vardı.

İşte ne olduysa vakitsiz öten horozun başını keserler feh-vâsınca bu istiklâl çöplüğünü eşeleyen zavallılar, gelenin geçenin tekmesiyle kendi topraklarının sürgünü hâline geldi. Niçin, hâlâ bugüne kadar hiçbir akl-ı evvel sâhibi çıkıp da: «**Biz neden bir Yahudi'nin pençesine düştük?**» demedi, hâlâ da demegi düşünmüyor?

Allah zâlim değildir. Şu hâlde neden Muhammed ümmetinin elini kolunu Yahudi'ye kırdırıyor? Kırdırıyor. Zira, bu ce-zâ kendini Muhammed ümmeti zannedenlere verilen îkazlı ce-zânın tâ kendisi olduğunun farkında dahî bulunmuyorlar. Zira kafa kâğıdında adı **Müslüman** diye yazılı olmak kâfi değildir. Ne yazık ki İslâm âleminin çok büyük bir kısmında ahlâk-ı Mustafavî'ye sâhip su katılmamış bir iman ve ahlâk kaynağı kurumuş bulunmaktadır. Kötü bir siyâsî rekâbet, ayrı rejimlere yaslanıp İslâmî birliğin kudret ve kuvvetinden mahrum kalmak gibi zaaf, tâkatsizlik ve **yarı esir bir tâbi oluş**, ağıyârın zulmüne mânen tâlip olmanın elim gerçeği olduğundan habersiz bulunmak, işte rehâvete düşmüş İslâm'ın gafleti...

O İslâm âlemi ki bir zamanlar Batı'ya parmak ısırtan keşifleri, ilmi buluşları, ihtirâları ve üstün san'at hamleleri ile bir medeniyet kâbesi bulunduğu hâlde, artık bugün Batı'yı hayran bırakan ne bir **Bağdad** ne de bir **Endülüs** bulunmaktadır.

O Endülüs medreseleri ki bir zamanlar Batı'dan koşa koşa gelerek ilmine irfânına can atan Hristiyan asilzâdelerini nazlana nazlana kabûl ettikleri hâlde, Sicilya'da bile Müslüman kıyâfeti ile sokaklarda dolaşmak gene bir asâlet ve ilim âlâmeti sayılacak kadar revaçta değil miydi? O zamanlar medreseler ilim demekti, irfan demekti, hareket ve bereket demek-

ti. Ya şimdi? Evet şimdi medrese ve mektep bir yandan ithâl malı taassubu işleyip yayarken bu câhilâne akılsızlığı ile Batı'nın ekmeğine de yağ sürdüğünün farkında bulunmuyor. Bir yandan da gene Batı mâmullerinden getirdiği örnek ve kalıplarla tekrar etmeğe çalıştığı teknik âletleri kendi ustalığı ile işlemeği mârifet zannedecek kadar zavallı bir taklitçi olduğunun dahi farkında bulunmuyor.

*
* *

İslâm durmaz yürür, hattâ koşar. Koştuğu ölçüde de etrâfındaki sanâyie muhtaç ülkeleri kolu kanadı altına almıştır. Nasıl ki dünyâ için durmak kıyâmet alâmeti ise ilim ve irfan yolunda da yerinde sayıp mesâfe almamak bir çeşit ölüm demektir. Şu hâlde Yahudi neden Müslümanın kolunu bacağına kırıyor, üstelik de bu vahşete insan hakları havâriligi yapan vicdan yoksulu Batı göz yumuyor. Kendileri de etrafları da Yahudi'den daha zâlim ve gaddar oldukları içindir ki zâlimi değil mazlûmu mahkûm etmekten utanmıyorlar.

Yavuz Sultan Selim Anadolu'yu Şii tehlikesinden kurtardıktan sonra, Mercidâbık zaferiyle de Sûriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün birer Osmanlı vilâyeti hâline gelmişti.

Bütün bu geniş toprakların ve çeşitli ırkların dörtyüz sene Osmanlı patronajı altında huzur ile yaşamalarının gerçek sebebi aranacak olursa, bir cihan devleti olan Osmanlılar'ın emperyalist tahakküme değil, adâlet, nizam, vicdânî ve içtimâî eşitliğe dayanan idâresinin huzûru içinde tebalarına ayrı seçi bilmeden, kendi kıvamlı, insaflı ve medenî politikasında aramak doğru olsa gerek.

İşte Türkler'in fetih ve zaferlerle ayak bastıkları ülkelerin büyük sırrı ancak bu sûretle karşımıza çıkacak gerçek tablodur. Türkler'in, medenî ve insânî bir devlet siyâseti olduğu keyfiyetini unutmamak icap eder.

Yavuz Sultan Selim, asrının dâhi kumandanlarının başında sayılan müstesnâ bir görüşe ve icraatını tesâdüfe değil plânlı bir kudrete dayayan celâdetli, hamleci bir taktik ustası idi. Ciddî olan Murad'lardan, Fâtih'lerden gelen bu insânî ve medenî politika alışkanlığı Yavuz'da da bir başka zirve ile dünyâ târihine ismini yazdırmıştır.

Mercidâbık Muhârebesi'nde Memlûk ordusunun bir mâ-nevî desteği vardı, Abbâsî Halifesi III. Mûtevekkil Alallah. Ama ne çâre ki Halife, Osmanlı'ya esir düştü. Yavuz Sultan Selim'in Yakın Şark zaferinden sonra Medîne, Mekke ve Kudüs gibi mukaddes şehirler Osmanlı'nın hudutları arasına girerken hilâfet de Abbâsiler'den Osmanlılar'a geçmiş bulunuyordu.

Yavuz Sultan Selim'e «Selim-i Kahrî» denmesine rağmen, onun aslâ zâlim olmadığı, gerçeğin tâ kendisidir. Hele bir cihan devletinin dâhi hükümdârı şedid tavrına rağmen aslâ mağrur ve insafsız değildi. Hattâ ona rakık, zarif ve mütevâzî demek yerinde olur. Hele gurûrunun kokusu dünyâyı tutan İngiliz nahvetine bakınca Yavuz Sultan Selim Hân'ın tam bir kulluk anlayışı içinde yaşadığı görülür. Namazda hutbeyi Selim Hân'ın adına okurken hatibin: «Sâhib-i Haremeyn-i Şerifeyn» demesine bülend âvâz ile itiraz ederek: «Hâdim-i haremeyn-i Şerifeyn» diye bağırdığı nasıl unutulur? Hele Memlûk Hükümdârı Kansu Gavri'nin ölüsüne sarılan vezîrinin, bir Osmanlı düşmanına gösterdiği muhabbeti pâdişâhın gazabı ile karşılanacağını düşünenlere karşı Yavuz Sultan Selim: «Ben öldüğüm zaman arkamda bu kadar da acıyanım çıkacağını ummam,» diye cevap verdikten sonra, bu sadâkat tablosundan öfkelenmek şöyle dursun, Memlûk hükûmârına gösterdiği sevgiden dolayı vezîrin taltif edildiği ciddi rivâyetlerden sayılır.

Yavuz Sultan Selim, Haleb'in Ulu Câmiî'nde namaz kılar-ken, Hakk'ın kendisine ihsân eylediği bu zaferin şevki ile kabına sığamayacak bir gururla coşacağı yerde, secde yerini göz-yaşları ile ıslatacak bir mahfiyet, kulluk ve yokluk göstererek kendisi ile berâber cemaati de heyecanlandırıp gerçek fâilin kul olmayıp Hak olduğu yolunda yalnız etrâfına değil, târihe ve târihin gelecek dâhîlerine de istikbâle mâtuf bir mesaj vermiştir.

«AYDIN» KAVRAMI
ve
KÜLTÜRÜN NEV'İNE GÖRE
AYDIN TİPİNİN ŞEKİLLENMESİ

Prof. Dr. Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN

Çeşitli özellikleri açısından aydın sınıfın, târihimizin hangi devrelerinde, hangi yapı özelliklerine göre mevcut olduğunu araştırabilmemiz önce «aydın» kavramını târif etmemize bağlıdır. Çünkü aydınlarla sosyal yapı değişimi arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Sosyal yapının değişmesinden aydınlar etkilenmiş ve aydınların karakterlerinin değişmesinden de sosyal yapı etkilenmiştir. O halde, bu etkileşimleri daha ayrıntılı olarak verebilmek için «aydın ne demektir, aydın fert kime denir?» sorusunun cevabını vermeye çalışalım.

Bize göre «aydın fert», idrakler âlemi, berraklık, ve zenginlik arzeden ferttir. O halde, aydın ferdi veyâhut aydın kavramını üç unsurla târif ediyoruz: Birincisi; **idraklerin berraklığı**, ikincisi; **idrakler arası bütünlük** ve üçüncüsü de **idrak zenginliğidir**. Berraklık ve bütünlük, aydının idrak âleminin kalitatif özelliklerini meydana getirir. İdrak zenginliği de kantitatif özelliğini oluşturur. Böylece kalitatif mükemmelliğin iki şartı olduğu ortaya çıkmış oluyor. Bunlardan birincisi; idraklerin berraklığı, ikincisi, idrakler arası bütünlüktür.

İdraklerin ve dolayısıyla düşüncelerin berraklığı aydının hem aydın fert olarak yetiştirilirken, hem de yetiştikten sonra cemiyete hizmet ederken kullandığı vâsıtaların iyi anlaşılır nitelikte olmasına bağlıdır. Bir benzetme yapmak istersek aydın cemiyetten, daha doğrusu kültürün değerlerinden bir şeyler alır, tıpkı arının çiçeklerden öz alması gibi, ona kendi usâ-resini katar, cemiyete bal yapıp onu verir. Fakat mevcut kültürden yararlanıcı ve toplayıcı olabilmek için aydının iki şeye ihtiyâcı vardır. Evvelâ **mevcut kültüre değer verecektir**. Milletinin lisânını, örfünü, değer hükümlerini iyice tanıyacaktır. İkinci şart, **istikrarlı bir lisanın mevcut olmasıdır**. Bu lisan, kavramları bütün nüanslarına varıncaya kadar tespit etmiş olacaktır. Fertler arasında târifler açısından bir ayrılık mevcut olmayacaktır. Bütün bu şartlar ortadan kalktığı zaman aydın namzedi olan fert, düşünce ve idrak berraklığından yoksun kalır. Bizim cemiyetimizde kendi kültürlerini sanki bir buzlu camın arkasından seyrederek hayal meyal görebilen, daha doğrusu göremeyen okumuş fertler vardır. Bunları aydın sayamıyoruz. Çünkü zihinleri kavram berraklığından mahrumdur. Kavramları o kadar hayal meyal görürler ki, sonraları Tanzimat'a doğru ve Tanzimat'tan sonra da kültürümüzün birtakım kavramlarını bilemez hâle gelmişlerdir. **Fakirlik ile fakr** kavramını birbirine karıştırmışlardır. **Tasavvuf** kavramıyla, **mistisizmi** birbirine karıştırır hâle gelmişlerdir. Tasavvufu mistiklik ve dünyâdan vazgeçiş zanneder olmuşlardır. Fakat bu farkları anlamamanın zararı yalnız kendilerine dokunmaz, bütün cemiyete dokunur. Çünkü artık o eski zengin kültür sanki hiç işe yaramayan, değeri olmayan bir şey olarak düşünülür hâle gelir ve bundan da bütün cemiyet zarar görür.

Bu izahlardan sonra, idrak berraklığı açısından Osmanlı aydınlarını inceleyelim. Şimdiye kadar gördük ki, zihin şeffaflığı iki bakımdan aydın ferdin gerçek aydın olabilmesi için şarttır. Evvela zihni muhtevânın zenginleşmesi, idraklerin çeşitlenmesi aydın namzedinin kendi kültürünü doğru olarak öğrenebilmesi ve buna dayanarak çağın ilmi verileriyle yeni yorumlar yapabilmesi için şarttır. Bunu yapamayan aydınlar gerçek aydın olamazlar. Onlar ancak kültür emperyalizminin birer maşası (yâni âleti) olarak kalmaya mahkûmdurlar. Halbuki XX. asırda bütün dünyâ üzerinde dört büyük sosyal deprem

meydana gelmiş, yâni dört büyük sosyal değişme olmuştur¹, Söz konusu edilen dört büyük sosyal değişmenin ilk üçü kültür emperyalistlerinin işine yarayacak değişmelerdir. Birincisi; mesâfelerin kısalmasıdır. Teknik icatlar ve haberleşme imkânlarının artması sayesinde mesâfeler kısalmıştır. İkincisi; siyâsi ve kültürel tesir bölgelerinin ve tesir altına alan kuvvetlerin değişmesidir. Eskiden yalnız Batı kapitalizmi varken onu bir de komünist çevrenin, tesir bölgesine sâhip bir güç olarak katılması söz konusudur. Üçüncüsü; sosyal sınıfların önem derecelerinde vukû bulan değişmedir. Özellikle aydın sınıfa sâhip olan ülkeler aydın sınıfa değer vermişler ve iktisâden kalkınmışlardır. Fakat dördüncü bir değişiklik daha var ki, bu da ihtişamlı mâziyle olan bağları kuvvetlendirmedir. Eğer bu dört sosyal değişmeden dördüncüsüne ayak uyduramazsanız kültür emperyalizminin tuzağına düşmekten kurtulamazsınız.

Kültür emperyalizmine doğru sürüklenmeyi önleyecek olan değişme dördüncü değişmedir, yâni ihtişamlı bir milli kültüre sâhip çıkma eğiliminin uyanmasıdır. Bu eğilimin uyanması ilk üç değişmeyi de müspet yöne çevirebilecek kudrettedir. Batı kültürünün temsilcileri böyle bir sonucun ortaya çıkmasını istemeyebilirler. Yükselme devri Osmanlı cemiyeti aydınını idraklerinin berraklığı, şeffaflığı açısından incelersek, görürüz ki, yükselme devrindeki lisan, kavramların nüanslarını dahi belirtebilme kudretine sâhip olan bir **imparatorluk dili**'dir.

Bu devrede aydınlar, Orta Asya kültür ve medeniyetinin birer devâmı durumundadırlar. Orta Asya Türk-İslâm kültürünü tanıyan ve izlerini taşıyan kişiler olarak gözükmektedirler. Meselâ; meşhur Türk matematikçisi ve astronomu Kadı Zâde-i Rûmî Bursa'daki tahsilini tamamladıktan sonra Horasan'a ve daha sonra Türkistan'a giderek orada yetişmiştir. Türkistan'da yetiştirdiği iki öğrencisi sonradan Türkiye'ye gelerek matematik ve astronomi ilmini yaymışlardır. Bunlar, **Fethullah Şîrvânî** ve **Ali Kuşçu**'dur. Yükselme devri aydınlarından bir kaçını ismen saymak istersek, **Molla Fenârî**, **Murat Bin İshak**, **Hacı Paşa**, **Şeyh Cemâlettin**, **Aksarayî**, **Kutbî-Zâde** gibi isimle-

1 Carle C. Zimmerman, Yeni Sosyoloji Dersleri, Çeviren: Âmiran Kurtkan, İ. Ü. İktisat Fak. yayını, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964, s. 37-46.

ri zikredebiliriz. Fâtih devrinden itibaren Şeyh Muhammed Bin Hamza Akşemseddin, Ali Kuşçu, Yusuf Sinan Paşa, Sabuncu-Zâde Şerâfettin ve daha birçok isim sayabiliriz. Birçoğu tıp âleminin mensuplarıdır. Bu ilim adamlarının ve diğer ilim dallarına mensup olanların pek çoğunun iki özelliği vardır. Bu özelliklerinden birincisi; berrak bir zihne sâhip olmak üzere bir taraftan kendi kültürlerine ve lisanlarına vakıf olmalarıdır. Diğer taraftan zihinlerinde ilim ve din bütünleşmesi vardır.

Adnan Adıvar, meselâ; Fâtih Sultan Mehmet zamânında devrin iki büyük aydını olan Hoca Zâde Muslihiddin Mustafa ile Molla Mehmet Zeyrek arasında tevhit kavramı üzerinde pâdişâhın huzûrunda yapılan bir tartışmanın tam altı gün devam ettiğini belirtmektedir. Altı gün «Tevhit nedir?» diye konuşmuşlardır. Tartışmanın bu kadar uzun sürmesinden çıkarılabilecek sonuç, tevhit diye düşünülen tek varlık akidesinin üzerinde tartışıldığı sonucudur.

Duraklama ve gerileme devrindeyse hem dinî anlayışın hem ilim seviyesinin gerilediği göze çarpar. Matbaa Avrupa'da icat edildiğinden 200 yıl sonra Türkiye'de uygulama alanı bulabilmiştir. Birinci Ferdinand'ın elçisine göre, Türkiye'de matbaa makbûle geçmemiştir. Elçiye göre, bunun sebebi; matbaanın, Kur'ân'ı mukaddes kitaptan çıkaracağı korkusudur. Bu durumda fikirlerin sirkülasyonu, (dolaşımı) mümkün olmadığından gerek dinî, gerek ilmi kavram kargaşası ortaya çıkmıştır. Bu keşmekeş de aydın namzetlerinin zihin berraklığına ulaşmalarını, belli kavramlardan hepsinin aynı şeyi anlamalarını engellemiştir. Böylece meselâ; Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi 19. asrın ilk yarısında bir taraftan Jenner'in çiçek aşısı hakkındaki monografisini tercüme eder, diğer taraftan da Hezar Esrar (Bin Sır) adı altında bir kitap hazırlar. Kitap, torunu olan, Avrupa görmüş ve modern tıp tahsil etmiş Hayrullah Efendi zamânında bastırılır. Çok acâyip nitelikte olan bu Bin Sır'dan biri, bir yıl boyunca kısarak sütü içirilen küçük çocuğun çiçek çıkarmayacağını müjdeleyen bir sırdır. İlim bu hâle gelmiştir. Kitaptaki sırlardan bir diğeri bildiricinin kuşunun dili yedirilen suçlunun bütün suçlarını itiraf edeceğini belirtir. Kitaptaki diğer bir sırda göre de, karnıbahar tohumu dört sene bekletildikten sonra ekilirse şalgam bitkisi çıkar. Şalgam tohumu

da dört sene sonra ekilirse bundan da karnıbahar çıkacaktır².

Görülüyor ki, duraklama ve gerileme devrindeki tahsil görmüş fertlerin idrak durumu düşünce berraklığının yok olduğunu ve bununla birlikte zihnî muhtevânın da fakirleştiğini göstermektedir.

İlim, (gerek din gerekse milli kültür açısından) berraklığı önleyen bir gayri şeffaf örtüyle çevrelenmiş gibidir. Gerileme devri Osmanlı aydını artık lisânında da Batılı kavram ve kelimelere mürâcaat etmek zorundadır. Bu durumda bulunan fertleri aydın sayabilmemiz zordur. Çünkü aydın olmanın birinci şartı bu fertlerde mevcut değildir. Din, kültür ve bunlara âit kavram ve düşünceler, zihinlere çarpıtılmış olarak girmekte ve çarpıtılmış hükümler hâlinde dışarı çıkmaktadır. Halbuki yükselme devrinde hemen hemen hepsi müvehhit olan ilim adamları âlim kişiler olup son derece kudretli şahsiyetlere sâhiptirler. Hem müvehhit, hem ilim adamı olan Fâtih devri aydınları tek varlık anlayışına uygun bir tevhit kavramını iyice anlayabilmek için sırasında altı gün müzâkere yaptıkları halde, gerileme devri ilim adamının böyle bir derdi yoktur. Aydın olmanın birinci şartının idrak berraklığı olduğunu söylemiştik. İkinci şartın ise idrakler arası bütünlük olduğunu belirtmiştik. Yani ferdin düşünce ve idrak âleminin mânâlı bir bütünlük (parça parça hâle gelmemiş bir bütünlük) arzemesi şartını belirtmiştik. İdrakler arası bütünlük, aydın olmanın böylece ikinci şartıdır. O halde, acaba idrakler arası bütünlük nedir? İdrakler âleminin muhtevâsındaki bütünlük (idraklerin kompartümanlara bölünmemiş ve bir mânâ etrafında bütünleşmiş olmaları) ne demektir? **Hukuk ve ahlâk, ilim ve din kompartümanlarının** bölük bölük bir duruma getirdiği bir zihin gerçek mânâda aydınlatıcı bir zihin olamaz. Böyle bir zihnin gerçek mânâda aydınlatıcı olamayışının delili olarak şu sebepleri öne sürebiliriz:

Halkı aydınlatabilmek ve ilmin gösterdiği doğru yola sevk edebilmek için **tabii lider** olmak lâzımdır. Yani, halkın beğendiği, yüce tuttuğu, inandığı, sevdiği lider, kendiliğinden tâkip ettiği lider olmak lazımdır. **Resmî lider** olmak yeterli değildir.

2 Adnan Adıvar, Osmanlı Türklerinde İlim, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, s. 195.

Halbuki ilimle dinin çatıştığını ve ilmin haklı, dinin hâtalı olduğunu öne süren tahsilli fertler halkın sevgi ile yücelttiği kişiler olamazlar. Aydın fert kendine inanan, onu bir çerağ gibi yüksekte tutanları aydınlatabilir. O halde, onu kendi zihninde ilim ve din barışıklığı ve bütünlüğü olan bir kişi hâline getirmek lâzımdır. Onun zihninde böyle bir bütünlük olmalıdır ki, tabii bir lider olarak yüceltilip, ilminden halkın yararlanmasını sağlayabilsin. Mevlânâ'nın Fih-i Mâfih'de buyurduğu gibi, «çerağ eğer yüksekte olmak isterse bunu kendisi için istemez. Mak-sadı bundan başkalarının faydalanmasıdır. Onlar çerağın nûrundan zevk alırlar. Yoksa, o ister yukarıda ister aşağıda olsun aynı nurlu çerağdır.» Fakat yerde kaldığı zaman (kendisi-ne önem verilmediği zaman) çevresine faydalı olamamaktadır.

Zihni muhtevasında kompartumanlar olan kişinin gerçek aydın olamayacağını ikinci delili olarak şunu söyleyebiliriz: İlim ve din kompartumanları arasındaki ayrıcalığın bir bakıma ortadan kaldırılmasından yalnız ilim değil din de kârlı çıkar. Çünkü Muh-yiddin İbnü'l Arabî'nin de belirttiği gibi, ilmin mer-tebesi, inancın mertebesinden yüksektir. Burada inanç'tan Muh-yiddin basit inanç seviyelerini kasteder. Fakat en üst inanç se-viyesi ilimle ispatlanan mesajın doğruluğuna inanmaktır ki, o yalnız İslâmiyet'te vardır. İlimle ispat seviyesine yükselemeyen inançlar alelâde inançlardır. Bir inanç ilimle ispat seviyesine yükseldiği zaman ona gerçek din diyoruz. Kur'ân'a göre dün-yâ üzerinde bir tek din mevcut olmuştur, bu da İslâmiyet'tir.

İslâmiyet tevhit dinidir. Tevhid akidesi tek varlık prensibi olarak 2 ana gerçeği bütün tabiat kânunlarının temeline yer-leştirir. Kur'ân'ın birçok âyetlerinde bunu açıkça görebilmek mümkündür. Bu iki temel gerçek evrim ve mânâ etrâfında bü-tünleşmedir. Eğer bütün kâinat bir kökenden meydana gelmiş-se, kâinatta ana kanun bir, ana madde bir ve enerji bir olma-lıdır. Kur'ân bunun böyle olduğunu belirtir. Ve 20'nci asırda modern ilimler de aynı gerçeği ortaya koymaya başlamışlar-dır. Bu gerçek kabul edilince kâinatta mânâ etrâfında bir bü-tünlük olduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

Ne Batı'da ne de duraklama ve gerileme devresinde Os-manlı Türkleri'nde, böyle tevhitçi bir görüş getirerek ilimle dini birleştiren ve kendi zihnini de parçalanmaktan, kompartu-

manlaşmaktan kurtaran aydınlar yoktur. Zihni muhtevâda niçin âhenk ve bütünlük arıyoruz?.. Çünkü tabiat kânunlarının hepsi tek bir ana kânûna, tevhide ve bundan doğan mânâlı bütünlüğe dayanmaktadır. O halde, kânunlar bir mozaik panonun mânâlı bir bütün meydana getiren tek tek taşları gibidir. Batı ilim âlemi, **dini, felsefi ve ilmi** izah safhalarını ayrı ayrı yaşadığı devirlerde panonun bütününe göremeden tek tek taşları incelemiştir. Ama bıkmadan, usanmadan, inatla incelemiştir. 11. asırdan itibaren Orta Asya Türklüğü ve yükselme devri Osmanlı aydınları ise dini bir inançla evvelâ panonun bütününe, (tevhitçi mânâ bütünlüğünü) gördükleri için **tümünden gelim ve tüme varım** metotlarını birleştirdiler. Dış âleme âit olan bu **mânâlı bütünlük idrâki** zihni muhtevâda da bütünlük yarattığı içindir ki, onları gerçek aydın sayıyoruz. Duraklama ve gerileme devri aydınlarının büyük çoğunluğu için aynı müspet hükmü verebilmemiz mümkün değildir. İdraklerin zenginliği aydın ferdin kognisyonunun üçüncü özelliğidir. Takdir edilmesi gerekir ki, bir ilim, san'at, edebiyat veyâ din adamının aydın olabilmesi için sâdece zihni muhtevâsının berraklığı ve idraklerinin bütünlük arzemesi yetmez. Çünkü zihni muhtevâ çok az idrâkin yer aldığı bir muhtevâ olabilir. O halde, gerçek aydın olabilmenin üçüncü şartı, insanın fikir ve idraklerden yana zengin olmasıdır. Bu zenginliğe ulaşabilmenin tek yolu durmadan çalışmaktır. Fakat devamlı çalışma insanı bıktırmaz mı? İşte bu soru gerçek aydın ile sözde aydın arasındaki farkın belirtilmesi için cevaplandırılması mutlakâ şart olan bir sorudur. İslâmiyet'e göre, ilim Allah'ın sıfatlarından bir sıfattır. O halde, keşif faaliyetlerinde bulunan her âlim bu sıfatı açıklarken Hakk'ı tanımaktadır. Malatya'lı Niyazî-i Mısri bir şiirinde şöyle buyurur: «**Hakkı bilmekten yeğ olmaz iki âlemde sevap.**» Yâni, ilim yapmak sevaptır, çünkü Hakk'ı tanımaktır.

Böylece, Niyazî, ilim yapmanın en makbul ibâdet olduğunu ifâde etmiştir. Çünkü keşif, zâten tabiatta mevcut olan bir elementi veyâ bir tabiat kânûnunu bulup ortaya çıkarabilmek işlemidir. İcat ise, keşfedilmiş olan bir tabiat kânûnundan yararlanılarak yeni âletler vücûda getirme işlemidir. Mûcidin idrak âleminde ekonomik menfaat motifi rol oynamış bulunabilir; fakat kâşifin zihninde sırf hakikati bulmak ve tabiatı tanımak aşkından başka hiçbir motif yoktur. Bundan ötürü, Zim-

merman keşif peşinde koşan ilim adamlarını tıpkı Allah aşkıyla manastırın duvarları arasına kapanmaktan zevk duyan rahiplere benzetmektedir. Onlar da hakikati bulma aşkıyla (yaşıtıları dışarıda gezip tozarken) kendilerini keşif gâyesine adanmış fedâilerdir. Ferdin aydın olabilmesi için, evvelce işaret ettiğimiz gibi, idraklerin berraklığı, idrakler arası bütünlük ve idrak zenginliği şarttır. Bu itibarla, biz yalnız keşif peşinde koşan ilim adamlarını değil, edebiyatçıları, şâirleri ve fikir adamlarını da bu üç unsuru kendi idrak âleminde toplamış oldukları takdirde aydın sayarız. Hattâ bâzen Batı'nın ilim adamlarının mevcut olmayan idrak zenginliğinin Türk-İslâm şâirlerinde, edebiyatçılarında, müvehhit fikir adamlarında bulunduğunu müşâhade ederiz. O halde, idrak zenginliği ne demektir?.. İdrak zenginliği, evvelce söz konusu ettiğimiz, mânâ etrâfında bütüleşmiş, kâinat panosu içinde her yeni bilginin, her yeni idrâkin işgal ettiği yeni bir mânâyı idrak edebilmek gücüdür. Böylece, idrak zenginliği fonksiyonel metodun (sebep-sonuç ilişkileri metodunun) tümünden gelim metodu yardımıyla zenginleştirilmesi demektir. İnsan, ister âlim, ister edip, ister fikir adamı veya filozof olsun, söz konusu ettiğimiz mânâlı bütünlük karşısında mânen tatmin olmaktan ileri gelen bir zevk duyabilirse gerçek aydın olur. Böyle bir ferdin zihni de, hakikati arama faaliyetinin bitmez tükenmez yollarında yorulmaksızın ömür boyu aşkla koşmaya onu celbeden ve idrakleri zenginleştiren bir muhtevâyâ sâhiptir. İnsan bir icâdı yapmaktan doğan faydayı elde ettikten sonra yine de maddî tatmine devam ederse, marjinal tatmin dozları gittikçe azalır. Maddî tatminde netice itibâriyle son doz sıfır tatmin verir. Tatmine devam ederseniz menfi fayda hasıl olur, anomi ve gâyesizlik başlar. Fakat moral zevk için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İşte, yükselme devri aydınlarında bu moral zevk vardır. Çünkü onlar ilimden din gibi zevk almışlardır. İlim yaparken Hakk'ı tanıyacaklarını, Semme Vechullah'ı incelediklerini idrak etmişlerdir. Duraklama ve gerileme devrinde birkaç müvehhid istisnâ edilirse, genellikle ilim adamları bu idrakten yoksundur.

Netice olarak diyebiliriz ki, aydın olabilmek için sâdece ilmi çalışma yeterli değildir. İlim yapabilmek için dahî tümevarma metodunu, tümünden gelim metoduyla tamamlamalıyız ki,

zihinlerdeki kompartümanlaşma önlenebilsin. Batı âlemi bu sonuca ulaşabilmek için iğne ile kuyu kazar gibi, 3-4 asır boyunca bıkmadan usanmadan tüme varım metodunun peşinde koştu. Bugün müvehhit sayabileceğimiz müslümanlaşmış âlimleri ancak yetiştirebildi. Yâni Batı, **ilimden gerçek dine ulaşma tecrübesini** yeni yeni yaşıyor. Biz ise, 11. asırda sâhip olduğumuz zihni bütünlüğü kaybettik. Yükselme devrinde kısmen muhâfaza ettikse de duraklama devrinden itibâren tamâmen kaybettik. Evvelâ dinimizi anlaşılmaz hâle getirdik, daha sonra ilimdeki ileri seviyemizden yoksun kaldık. O halde, hiç vakit geçirmeden yapmamız gereken iş, kendi kültürel değerlerimize yeniden sâhip çıkmaktır.

BU DİL KİMİNDİR?

Doç. Dr. Kâzım YETİŞ

*Türk diline kimseler bakmaz idi
Türklerle hergiz gönül akmaz idi*

*Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri*

Âşık Paşa

Türkçe, asırlar içerisinde zaman zaman büyük ihmallere uğramıştır. Değişik kültür ve medeniyetleri tanıyan ve onların aşırı derecede tesiri altında kalan Türk aydın ve san'atkarları, milli benliklerinin mühim bir parçası olan dillerini işlemek gibi zor bir işi maalesef her zaman yüklenmemişlerdir. Üstelik yabancı dillere alabildiğine açılmışlardır. Bunu söylerken elbette **Kaşgarlı Mahmud** gibi, dil şuurunun çarpıcı bazı örneklerini unutmuş değiliz. Fakat bu anlayıştan yoksun bulunanlar her zaman ekseriyeti teşkil etmişlerdir. Buradaki maksadımız geçmişle hesaplaşmak olmadığı için, târihin hâfızasını eşelemek, eski yaraları kaşımak gibi güç ve sevimsiz bir işe girişmeyeceğiz. XIX. yüz yılın ikinci yarısında başlayan ve bu asrın başlarında dilimizi tabii hâle getiren çalışmalardan da bahsetmeyeceğiz. Yalnız dildeki bu uyanışın ve şuurulanmanın önce nasıl sulandırıldığına ve Türkçe'nin yeni ve farklı bir çıkmaza sürüklendiğine işaret edelim. Servet-i Fünûn bir tarafa bırakılırsa Şinâsi'den beri gittikçe kendini bulmakta olan dilimiz, bir devrede sara nöbetine tutulmuş bir hasta gibi benliğini, daha doğrusu hâfızasını kaybetme durumu ile karşı karşıya kalmıştı. Geçmişte

Türkçe'nin yapısını dışardan saran ayırık otları, nasıl dilimizi tanınmaz hâle getirmişse, bu sefer içerden üretilenler yeni bir karmaşa çıkarmıştı.

Muhakkak ki dilde ırkçılık hoş değildir; dile hemen hiç bir faydası da olmaz. Kelimelerin soy kütüğüne bakmak düşünceyi kısırlaştırmaktan başka bir netice vermez. Geçmişte olduğu gibi, dili alabildiğine yabancı dillere açık tutmak ta aynı şekilde gelişmenin önünü kapar. Şu halde dil konusunda orta yolu bulabilmek önemlidir. Ne yazık ki bu, çok defâ gerçekleştirilememektedir. Bir zamanlar Türkçe, Arapça ve Farsça'ya kapısını sonuna kadar açmak zorunda bırakılmıştı. Bu diller, mühim bir parçası olduğumuz bir binânın, İslâm medeniyeti binâsının malıydı. Fakat bu müştereklik Türkçe'nin ayrı bir varlık olarak yaşamasına ve gelişmesine mâni değildi, olmamalıydı. Bu konudaki ifrat XIX. ve XX. yüz yılda bir tefritle sonuçlandı. Yazılı eserlerinde Arapça ve Farsça'ya aşırı bir rağbet gösterdikleri için geçmişi acımasızca tenkit eden ve bu konuda çok katı bir ırkçı görüşü benimseyen Cumhuriyet aydını, Osmanlı devri münevverini şaşırtacak ölçüde Batılı kelimelere kapısını açtı.

Geçmişte atalarımız İslâm medeniyetinin anahtarları kabul ettikleri Arapça ve Farsça'yı okuyor, öğreniyor ve yazdıklarında bu dillerden kelime seçmekten çekinmiyorlardı. Bu gün, millî hâfızanın yüzlerce çekirdeğini kendisinde saklayan ve hayâtımızdan zorla koparılıp alınan bu kelimeler yerine ve onlardan daha katı, daha sevimsiz çizgilerle Batılı olanları tercih ediyor. Meselâ Arapça'dan gelmekle berâber Türkçe'ye mal olmuş şiirimizde, şarkı ve türkülerimizde bize geçmişten günümüze duygu ve heyecan taşımış olan «**mevsim**» kelimesi bu gün yerini «**sezon**»a bırakmak üzeredir. Artık gün geçmiyor ki «bu sezon ilk defâ yenilen futbol takımlarından, turist sezonundan» bahsedilmiş olmasın. Bir zamanlar fikir dünyamızda çeşitli şekillerde değerlendirilen, millet olmayı hazmedemeyenlerin dillerinde dolaşan ve hemen herkesin çabucak kavradığı «**halk**», aydınımızın zihninde «**püblük**»e dönüşmeye başlamıştır. Evimizin içindeki misâfirimiz beyaz camdan bir ses, «**pragmatik, matematik, mantıksal düşünmeye çalışıyorum**» (12.2.1989, 23.25 Masa başı programı, **Üzeyir Garih**) diyerek dil değil, bir salata ile kulağımızı ve aklımızı tırmalayıp karıştırmakla meşguldür. Batı karşısında cepheye yenilmeye başlayalı beri kapıldığımız aşağılık duygu-

sunu «kompleks»le anlatırdık. Sonra muğlak, çetrefil ve bir çok unsuru anlatan karmaşa metinler için «kompleks» dedik. Nihâyet renklenmiş cam, başbakanımızın «İzmir’de PTT telefon kompleksini hizmete açtı» (28.12.1986, 14.00 haberleri) ğını duyurdu. Artık manzume veyâ külliyyeyi kullanamazdık. «Milli saraylar kompleksi» diyerek mâzinin ihtişamı karşısında duyduğumuz ve birtürlü dile getiremediğimiz «kompleks» i şuursuzca ağzımızdan kaçırıverdik. Görüldüğü gibi, Türkçe bu gün yeni bir çıkmaza doğru sürüklenmektedir. XX. yüz yılın başından beri dilimize giren ve yaygın bir şekilde insanımıza ve kültürümüze mal olan pek çok Arapça ve Farsça kelimeyi attık. Bunlardan bir eşyâyı, varlığı, nesneyi karşılayan kelimelerin yerine o nesneyi kullanmak durumunda olan halk yeni kelimeler, yeni karşılıklar buldu. Bunun için belki bir yokluk hissetmedik. Fakat **mefhumları ifâde eden** kelimeler atılınca onların yeri doldurulamamıştır. Çünkü halk bunlara karşılık bulacak vaziyette değildir. Halbuki bu boşluğu dil bilginleri doldurabilirdi. Bu gün bir «**digergâmlık**», bir «**dûr-endişlik**», bir «**basîret**» kelimeleri ile berâber ifâde ettiği mânâlar da cemiyetimizden elini eteğini çekmiştir. Böylece de cemiyetimiz bu ve benzeri kelimelerin dünyasını kaybetmiştir.

Bu gün Türk dili yeni bir akımın istilâsına uğramış bulunmaktadır. Hiç kimse çıkıp ta bu gidişin nereye varacağını sormamaktadır. Hattâ pek çok kimse bunun farkında bile değildir. Tanzimat’tan beri pek çok yabancı kelime, kavram ve söyleyiş şekli eserlerimizde görülmeye başlar. İşte halka okuma zevki veren, halkı okumaya alıştıran ve Türkçe’nin Arapça ve Farsça’ya karşı istiklâl kazanmasının bayraktarlığını yapan **Ahmed Midhat Efendi’nin** sâdece bir eserinden bazı örnekler:

«**Galante** (erkeğe meyyal), **vis-a-vis** (kadrilde bir figür mânâsına olarak), **fiyasko**, **entrika**, **atout** (koz), **grand repos** (karnaval zamanında bir gün) **force majeure** (men’i kabil olmayan kaza-yı nâgehâni), **somnambül**, **oskültürlük** (mermertraşlık), **beaux arts** (sanayi-i nefise), **gusto** (zevk mânâsına İtalyanca telâffuzla), **chef d’oeuvre** (enfes-i âsâr), **aristokratik** (zâdegân töresince), **au revoir** (karîben tekrar görüşmek üzere), **entereso** (İtalyanca telâffuzla ilişik alâka» (Karnaval)¹.

1 Mustafa Nihat Özön, Türkçe’de Roman, İstanbul, s. 323.

Bu gün bunların çoğu unutulmuş olmakla berâber yerleşmiş olanlar da vardır. Halbuki o devirde, uyandırılmak istenen ana dil şuuru tek çâre olarak alınıp Batılı kelimelere Türkçe karşılık bulma yoluna gidilebilseydi, Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmama konusundaki hassâsiyet Batı dillerinden gelenlere de gösterilebilseydi Türkçe gelişmekle kalmaz cemiyetimiz en azından bu günkü duygu ve fikirdeki yozlaşma ve yoksuluğa düşmezdi. Bu yapılamadığı için doğruyu bilen nesiller hayattan çekildiğinden ve yeni nesillere Türkçe'yi veremediğimizden bu gün Türkçe içinden çıkılmaz bir çıkmaza doğru sürüklenmektedir.

Bundan sekiz sene evvel, Prof. Dr. Beynun Akyavaş'ın ana dil şuurunun ifâdesi olan feryatları² devrin gürültüsü içinde sâdece bir hâtıra olarak kaldı. Hocanın da artık sesi çıkmıyor; belki usandı. Üstelik bu son senelerde Batı'dan esen istilâcı rüzgârların şiddeti ve tazyikî daha da artmıştır.

Cumhurbaşkanından sokaktaki herhangi bir vatandaşa kadar pek çok kimse günlük konuşmasının bir çetelesini tutsa kullandığı hattâ diline peleseng yaptığı bir yığın Fransızca, İngiliz-

2 Sayın Beynun Akyavaş'ın bir yazısından bazı kısımları burada tekrarlamakta kendimizi alamayacağız: «ÜNİVERSİTE, REKTÖR, PROFESÖR ve ASİSTANlarına hemen her gün rastladığımız BULVARın üzerinde FAKÜLTE, ENSTİTÜ, AKADEMİ, SİNEMA, PASAJ, BUTİK, ŞARKÜTERİ, PARFÜMERİ, BÜRO ve KONFEKSİYON MAĞAZAların ve KALORİFERli ve ASANSÖRLÜ, BETONARME APARTMANların TERAS ve BALKONlarından SİLO, BARAJ, BOTANİK PARKI ve toptancı HALİ görülüyor. PANORAMA fevkalâde! MOTOSİKLETLİ TRAFİK POLİSİ EKİPLERİ. başlarında KOMSERLERİ olduğu halde, KAMYONlarla KAMYONETLERİ KONTROL ediyorlar. Civardaki KOOPERATİF evleri oldukça KONFORlu. İyi DEKORE edilmiş bu evlerin ANTRESİNDEKİ PORTMANTOya MANTOnuzu asıp KORİDORDan geçerek PARKE döşeli SALONA girersiniz. Burada TÜL perdeler, MAROKEN koltuklar, TABUREler, ŞEZLONG, TABLO, BİBLO, KRİSTAL, ABAJUR, AMPUL, BÜFE, ETAJER, ŞÖMİNE, PORTATİF RADYO, VANTİLATOR ve RADYATÖRler var. ELEKTRİK kesintisi veya VOLTAJ düşmesi yoksa KAPİTONE KANEPENize oturup TELEVİZYON PROGRAMlarını seyredebilirsiniz. Haber BÜLTENlerinde bazı EKZANTRİK PARTİ sözcüklerini dinleyerek KÜLTÜRümüzü artırıyor, SOSYO-EKONOMİK gelişmeleri öğreniyor, REFORM, ANARŞİ, AZOT, PETROL, ENERJİ ve TEKNOLOJİ PROBLEMLERİNİ tâkip ediyor, BARO ve SENDİKA başkanlarının POLİTİK görüşlerinden istifade ediyor, KONSER ve KONFERANSlara gidip gelen DELEGELERimize, SENATÖRLERimize bakıyoruz...» (Yaşayan Türkçemiz, I, İstanbul, 1981, s. 40-41.)

ce, Almanca ve İtalyanca kelime bulacaktır. Yapılacak ciddi bir araştırma sonunda XIX. asrın ikinci yarısından günümüze kadar geçmişe rahmet okutacak ölçüde Batı dillerinden yüzlerce kelime ve kullanışın imlâları ile berâber dilimize girdiği görülecektir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerde gösterilmeyen bir hassâsiyet Batılı kelimelerin yazılışında gösterilmektedir. Meselâ «blue-jean, fame cty, flash-back, feasable, homo-economics, hold-up-ing» gibi yazılışlar basınıımızda her gün görülmektedir. Bu gün artık sözlüklerimize, imlâ kılavuzlarımıza girmiş barograf'dan tolüen'e kadar yüzlerce kelime yılışarak yazı ve konuşma dilimizde yerini alıvermiştir. Acaba bir zamanlar koparılan yaygara, böyle bir netice için mi idi?

Dil yaşamının, hayâtın olduğu kadar yaşatmanın da temel unsurudur. Acaba biz bunların ikisinden de mi vaz geçtik? Gönüllü olarak esâreti mi tercih ettik veyâ edeceğiz?

Yukarda dilde ırkçılığa tarafdar olmadığımızı söylemiştik. Bu cümleden olarak hemen belirtelim ki ihtiyaç ve zarûret oldukça başka bir dilden kelime girecektir. Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun söylediği bibi,³ başka dilden gelecek kelime ana dili zenginleştirecektir de. Yalnız burada bir ölçüde kabul edip ona uymak gerekir. Ölçü; Türkçe'si varken, Türkçe'si yapılabilecekken; vicdânı sızlamadan yabancı kelimeyi kullanmak ve onun yaygınlaşmasına yardımcı olmak değildir. Hele başka dillerin söyleyiş şekilleri ve imlâlarını hiç almamak gerekir. Tabiatıyla burada ana dil şuuru bir noktada bekçilik yapacaktır. Ana yol, ana cadde dururken «ana arter» gibi bir garâbet resmî ağızlarımızda görülür olmaya başlamışsa ölçü değil, ölçüsüzlük hükmediyor demektir. «Lümpenleşmiş Bir Türkiye'ye Doğru» bir gazetede köşe yazarının başlığı oluyorsa, bir köşe yazarı aynı cümlede «non figüratif» «surrealist», «abstre» kelimelerini kullanıyorsa, bir resmî ağız «kabinede çok duran statükocu oluyor» diye beyânat veriyor, «transformasyon»u diline peleseng ediyorsa ölçü değil, ölçüsüzlük hâkim olmuştur. Siyâset dünyamızda «zeytin dalı uzatmak» gibi bir kullanış ağızlarda dolaşıyorsa, «normalen», «dokunmatik», söyleyiş ve yazılışları her gün karışımıza çıkmaya başlamışsa artık ne ölçü ne de dil şuuru vardır.

3 Türkçenin Grameri, Ankara, 1986, s. 141.

Bu gün kullanılmasında mecbûriyet olan kelimeler bulunabilir. Ama herhangi bir millî endişe duymadan, içi sızlamadan yenilerine, hiç gerek yokken açık bulunmak ilerde telâfisi güç kayıplara sebep olacaktır.

Bizim bu düşüncelerimizi Avrupa Topluluğu içindeki bir Türkiye için çok fazla ve belki de lüzumsuz bir gayretkeşlik şeklinde değerlendirenler çıkabilir. Hattâ yabancı dilde öğretim, bu kadar yaygınlaştırmaya çalışılır ve ana dile karşı tam bir kayıtsızlık içerisinde bulunulurken bu görüşler, son derece mânâsız da bulunabilir. Böyle düşüneceklerle Avrupa Topluluğu içinde tek bir dilin olup olmadığını; Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde İngiliz dilinde öğretim yapan okulların bize göre durumun ne olduğunu sormak isteriz. Hangi Batılı ülkenin kendi dilini yavaş yavaş mekteplerden, ilim ve san'at hayatından sürüp çıkardığını, ana dillerini sokağa mahkûm ettiğini de sormadan kendimizi alıkoyamayız.

Bu, sonu pek meçhul olmayan vahim gidişe dur diyecek ilim, irfan ve en mühimi vicdan sâhibi insanlara, aydınlara ve kuruluşlara ihtiyaç vardır. Kültür Bakanlığı veyâ Millî Eğitim Bakanlığı mı olur; Türk Dil Kurumu —en uygunu burası olmak gerek— mu veyâ her üçü de mi olur bilemeyiz; fakat bunların varlık sebeplerinin bir dil şuur uyandırmak ve bu sâyede millî kalmayı sağlamak olduğunu söylemek hakkımızdır. Çünkü Türk diline sâhip çıkmak bir millî vazifedir. Bu millî vazifeyi yerine getirmek bu kuruluşlara anayasanın verdiği bir görevdir. Şâirin meşhur beytini:

Sâhipsiz lisanın batması haktır

Sen sâhip olursan bu lisan batmayacaktır

şeklinde söylesek ve bu millî dâvâyı yüklenecek fedâiler arasak bilmem bulabilir miyiz?

Büyük şâir «Türkçe ağzımda annemin sütüdür» diyordu. Yabancı maddeler karışmış bir ana sütü gelişmesi beklenen yeni nesillerin millî şahsiyetlerini bozmaz mı? Nitekim bozmuştur. Geçmişte «Vatandaş! Türkçe Konuş!» adını taşıyan kitaplar yazılırdı. Bu gün de insanımızın vicdânına seslenecek bu tür çıkışlara ihtiyaç var.

Peki bu böyle devam mı edecek? Şayet bu gidişin önü alınamazsa ilim ve san'at hayatından, eğitim ve öğretim kurumlarından sürüp çıkarılan ve sokağa hapsedilen bir Türkçe, belki zamanla dil olma özelliğini bile kaybedecektir. Üstelik eskiden olduğu gibi, halkın kendisini koruyabilmesi mümkün değildir. Bu asır, halkı da kendi hâlinde bırakmıyor. Aslında bu, Türkçe dolayısıyla Türklüğün varlık-yokluk mücadelesidir. Türk aydınını, Türk devlet adamları gelecek nesiller tarafından gaflet ve hattâ ihânetle suçlanmak istemiyorlarsa dilinin yanında yer almalı ve onu yaşatma mücadelesi vermelidir. Biz daha sonra da devam edeceğimiz bu çeşit tesbitlerimize ilâve olarak Türk dilinin varlığını devam ettirmesi, dil şuurunun uyandırılarak Türkçemizin geliştirilmesi için öncelik verdiğimiz bir iki tedbirden de bahsetmek istiyoruz.

Teklifler :

1. İlk okuldan itibaren bütün eğitim kademelerinde, TRT ve basında ana dil şuurunu uyandıracak ve insanımızı Türkçe üzerinde, konuştuğumuz dil üzerinde düşünmeye sevk edecek ciddi bir çalışma başlatmak.

2. Bu konuda en büyük desteği verecek olan öğretmenleri yaz aylarında eğitimden geçirmek ve sonunu teftişlerle tâkip etmek.

3. Cumhurbaşkanı ve başbakan başta olmak üzere iktidarı, siyâsi ve içtimâî kuruluşları bu çalışmanın içine çekmek.

4. Basın ve özellikle köşe yazarlarını da bu faaliyetin öncüleri arasına almak.

5. Asıl mühimi Dil Kurumu'nun yöneticiliğinde başlatılacak bir çalışma ile Türkiye'deki dil bilginlerine yeni gelebilecek kelime ve bilhassa mefhumların ifâdesi olan kelime ve terimlere karşılık yaptırmak.

6. Bütün bunlar dil konusunda geniş bir mutâbakatın sağlanması ile ancak gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan böyle bir mutâbakatı Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları ile Türk Dil Kuru-

mu ortaklaşa günümüz Türkçesinin meselelerini, alınması gereken âcil tedbirleri görüşmeli ve bu çerçevede geniş bir aydın zümreyi bu konuda seferber etmelidir.

Bu söylenenler belki ilk akla geliverenler. Esâsen bir yazı çerçevesinde bütün bunları ele almak da mümkün değildir. Daha fazla uzatmamak için biz yazımızı burada tamamlamak istiyoruz. Yalnız son olarak gidişin vahâmetini daha iyi anlatır ümi-diyle kulağımızı ve vicdânımızı yaralayan kullanışlardan bazı-larını sunacağız:

Kelime	Cümle	Yer - Tarih
ajite	«Sert ve ajite bir üslupla kaleme alınmış olan bu yazının...»	Tercüman, 25.2.1987.
amorf	«Ama günümüzde aydın amorflaş-tı »	Cönk, Şubat 1989.
bleu-jean	İlân	Tercüman, 17.12.1986.
badile langue	«Hanımların badile langue konuş-maları»	Televizyon Masa başı Programı, 12.2.1989.
cafezade	Bir kahvehane adı	İstanbul.
departman	«TRT'nin haber bölümlerinde çalış-an insanlar profesyonelliklerini o departmanlara taşıdılar »	Cönk, Şubat 1989.
endikatif	« Endikatif ihraç malı...»	TV Haberler, 1.12.1986.
etnosantrizm	«Hangi fikir olursa olsun, kendi geçmişini unutup gelenekten kop-ma hastalığına yakalanıyor ve et-nosantrizmin iflah olmaz pençesine düşüyor.	Tercüman, 2.2.1987.
entegrasyon	«Buna göre Türkiye, Batı ekonomi-leri ile entegrasyona girerken, de-mokratik rejim içinde istikrarını ko-rumalı ve modern bir devlet olma-lı...»	Tercüman, 11.2.1989.
eküri	«1983 seçimleri, bir benzetme yapı-lırsa aynı ekürinin üç tayı arasın-da bir yarışma olmuş.»	Milliyet, 11.2.1989.

entel	«Bu kadercilik suçlaması sol enteller tarafından söyleniyor».	Tercüman, 19.2.1989.
fam dö şambr	«Hânedanların fam dö şambrlarına kadar bilirdi»	Tercüman, 25.1.1987.
Fame city	İstanbul'da bir eğlence merkezi	Nokta, 11.12.1988.
fuayö	«Fuayö, makyaj salonları»	TV 2 Haberler 9.3.1987.
flora	«Kereste üretiminde uygun hızla yetişen Amerikan ağaç türleri bizde de dikilse Türkiye'nin flora yapısı bozulur mu, gibi sorunlarla uğraşmış».	Cumhuriyet, 1.2.1989.
flash-back	«O an, bir flash-back».	Türk Edebiyatı Der., Şubat 1989.
fermantasyon	«Fermantasyon yoluyla üretilen tüm gıda maddeleri, büyük bakteri kaynağı oluşturur.»	Hürriyet, 14.2.1989.
farbela	«Farbelalı poplın juponum eteği havalandırıp, efsunlaştırıyordu».	Gösteri, Şubat 1989.
feasable	«Sonuçta ticaret sevaptır ve yaptığınız hesaplar fırsatın fevkalâde feasible olduğunu gösteriyor».	Milliyet Sanat, 15.2.1989.
homo economicus	«Hedef homa economicus olmak değildir»	Tercüman, 11.2.1989.
hold-up-ing	Yazı başlığı	Milliyet Sanat, 15.2.1989.
konsansüs	«Karşı tarafın imha planında direnmesi yüzünden bizim sağlayamadığımız konsansüs ve kompromi'yi, her iki musikiyi de birlikte öğrenen genç nesiller gerçekleştireceklerdir».	Tercüman, 27.2.1989.
larj	«Biraz daha larj davranım»	TRT Haberler, 21.5.1987.
motive	«Önemli olan iyi motive olmak»	TRT spor haberleri, 27.2.1989.
nekroloji	«Kendisini onun öğrencisi sayan Dr. Kurtuluş Kayalı'nın nekrolojisini...».	Tarih ve Toplum, Şubat 1989.

.....

Örneklerini daha da artırmak mümkün ve üstelik bunları tesbit etmiş bulunuyoruz. Fakat şimdilik bu kadarla iktifâ edeceğiz. Şunu özellikle belirtmek isterim ki, buradaki kullanılışların hiç biri bir dil zarûreti değildir.

KAVRAMLAR VE MEDENİYETLER

Dr. Ali Murat DARYAL

Her medeniyet kavramlarını kendi koyar. Daha sonra içini yeni anlamlarla zenginleştirir. Bu kavramlarla deyimler yapar, atasözleri yapar, önermeler yapar... Böylece yetişen nesillerin kendi değerlerine göre düşünmesini, davranmasını sağlar. Onların duygularının, zevklerinin bu istikâmette oluşmasını ve gelişmesini ister. Bu kavramlar bu medeniyet mensûbu insanları şekillendirir, onlara tarz, üslûb verir. Düşünce ve davranış berâberliği sağlar, bir medeniyete âit olmanın vasıflarını kazandırır.

Bu konuda biz Batılı düşünürlerden yardım görebiliriz: «...Dilin değişmesi düşüncelerin değişmesinin bir ifadesidir.»¹ «Dil düşünceye öyle bir form verir ki, bütün bir zihniyet değişmeden dil de değişmez.»²

Biz bu ifâdelerin tersinden giderek de aynı neticeye varabiliriz: «Düşüncelerin değişmesini istiyorsanız, dili değiştirin.» «Dili değiştirmekle düşünceleri değiştirebilirsiniz.»

Bütün bu gerçeklere ve tesbitlere rağmen Türkçede kökü geçmişe dayanmayan fakat gittikçe hızını arttıran bir yeni deyimler teşekkülü vardır:

1 Wilhelm Von Humboldt'da Dil - Kültür Bağlantısı, Dr. Bedia Akarsu, İstanbul Matbaası, 1955, s. 85.

2 a.g.e., s. 87.

Kahve alır mısınız? Çay alır mısınız? Sigara alır mısınız? Çaya şeker alır mısınız? Çayı kaç şekerle alırsınız? Kolonya alır mısınız? (Sofrada) Şundan alır mısınız? Hiç olmazsa bundan alın! Hayır teşekkür ederim, hiçbir şey almıyacağım, yalnız meyva alayım...

İçki almak, alkol almak, taksi almak, tren almak, fotoğraf almak, duş almak, banyo almak, yemeğe misafir almak, filan günler yardımcı kadın almak, eve gelen misafiri şu odaya almak, odada şu veyâ bu köşeye almak...

Doktor hastasına randevu verirken: Sizi şu gün alayım! Lokantada garson: — Sizi şu masaya alayım! Televizyonda spiker: — Merkez stüdyosuna bağlanarak gelişen haberleri alalım! Bilgi yarışmasında idâreci: — Soruların cevaplarını alabilir miyim? Televizyonda: Bu maçı canlı alıyoruz. Kameraman: — Sizi şöyle alayım...

Halbuki Türkçede bu deyimler böyle kullanılmaz:

— Kahve içer miydiniz? Size bir kahve pişireyim? Çay içer miydiniz, arzu eder miydiniz? Sigara kullanır mıydınız? Çayınıza kaç şeker atayım? Kaç şekerle içersiniz? Kolonya ister misiniz? Size ne ikram edeyim? Şu yemekten arzu eder miydiniz? Biraz da bundan buyurun. Şundan biraz tadmaz mısınız? Hiç olmazsa bundan biraz vereyim!..

İçki içmek, alkol kullanmak, taksiye binmek, trene binmek, resim çekmek, duş yapmak, banyo yapmak, (daha doğrusu yıkanmak), yemeğe misâfir dâvet etmek, yemekte misâfir ağırlamak, şu günlerde yardımcı kadın gelmek, yardımcı kadın tutmak, eve gelen misâfiri şu veyâ bu odaya buyur etmek, burada ağırlamak, odada şu veyâ bu koltuğa oturtmak...

Doktor hastasına: Sizi şu gün kabul edebilirim, şu gün bekliyeyim, şu gün gelmeniz mümkün mü? Bugün teşrif edebilir misiniz? Lokantada garson: Şu masa münâsib midir? Bu masayı beğenir misiniz? Bu masayı uygun görür müsünüz? İsterse-niz bu masaya buyurun. Televizyonda spiker: Merkez stüdyosuna bağlanarak gelişen haberleri öğrenelim. Bilgi yarışmasında idâreci: Soruların cevapları nelerdir? Soruların cevaplarını söyler misiniz? Soruların cevaplarını verir misiniz? Bu maçı canlı olarak naklediyoruz, canlı olarak veriyoruz... Kamera-man: Siz şöyle geçseniz, şu tarafa buyurun, lütfen şu tarafa gelebilir misiniz?..

Dikkat edilirse buradaki fiiller yeni teşekkül eden deyimlerde «**almak**» fiiliyle karşılanmaktadır. Kaldı ki, «**almak**» fiiliyle yapılan deyimler bu kadar da değildir...

Almak fiili Batı medeniyetinde taşıyıcı kavramlardan biridir. İstilâcı ve sömürgeci bir medeniyet için «**almak**» fiilinden daha önemli bir kavram olmasa gerekir. Batı medeniyeti «**Alan Medeniyet**»tir. Hakkı olan ve olmayan her şeyi alır. Alamıyorsa zihinleri hep bu kavramla meşgul eder.

Halbuki Türkçede «**almak**» fiili bu kadar çok yerde kullanılmaz. Zira bu fiil bizim medeniyetimizde fazla makbul değildir, hiç olmazsa sevimli değildir: «**Soğuk almak, borç almak, cezâ almak, hastalık almak...**» Ayrıca bu fiilde menfî bir taraf vardır: «Bu kıymetli eşyâları kaldır, sonra birisi alır. Dikkat et birisi almasın. Kimseye haber vermeden alıp gitmiş.» Dedelerimiz bu fiilde hoş olmayan bir taraf bulmuş olacaklar ki, kayıt düşerken: «**Bu belde şu târihde fetholundu**» veyâ «**Bu belde şu târihde açıldı**» tarzında bir ifâde kullanmışlardır. «**Alındı**» tâbirini kullanmaktan kaçınmışlardır.

Ayrıca Türkçede «**zorla almak**» ve «**zorla vermek**» tâbirleri vardır. Zorla almak kötü mânâyâ gelir. Buna mukâbil zorla vermek iki vecih gösterir:

Bir kimsenin ceberûtuna boyun eğerek elindekini teslim etmek.

Bir şeyi karşı tarafın almak istememesi üzerine ricâ minnet ile bunu ona kabul ettirebilmek. Bu tâbir iki taraf için de yüz ağartıcıdır. Birisi **vermekte ısrarlı** olduğu için, bir diğeri **almamakta direndiği** için.

Lisan almak fiilinin olumsuzluğunu bertaraf edebilmek için bir şeyin bedelini ödeyerek ona sâhib olmayı «**satın almak**» tâbiriyle karşılamıştır.

Bu tesbitler bizleri şu noktaya götürür ki, mensûbu bulunduğumuz medeniyette «**vermek**», «**almak**»tan daha değerlidir. «**Veren el, alan elden daha hayırlıdır**» ve benzeri Hadis-i Şerifler ile bu meâldeki Âyet-i Kerîmeler bu medeniyette nihâî hedefi tâyin etmiştir. Bu bakımdan bizim medeniyetimiz «**veren medeniyet**»tir. Zira dilin yapısı «**almak**»ta olduğu gibi «**vermek**»te de aynı değerleri yansıtmaktadır. Dedelerimiz almakta bir küçültücü taraf bulmuşlar, vermekte de bir büyüklük görmüşlerdir:

Yaş ve mevki itibâriyle küçük olanlar, büyük olanlarıyla konuşurken: «Efendim şu hususda mâlûmat arz edeyim — bilgi vereyim—», «Efendim emrettiğiniz kitabı — istediğiniz değil. Zira bu fiil de fazla makbul değildir— yarın takdim edebilir miyim? —yarın verebilir miyim?—» Tabii almak için de yine aynı mantık geçerli olacaktır: Dedelerimiz kendilerinden küçük olsun büyük olsun bir kimseye bir şey verecekleri zaman: «Lütfen şu hediyeği kabul buyurun» tarzında bir ifâde kullanmakla onları almanın ağırlığından, ezikliğinden kurtarmak istemişlerdir. Kendilerini de vermenin büyüklüğünden sıyırmak istemişlerdir³.

Zihinlerin almak kavramıyla bulandığı asrımızda vermeyi mahzurlu görenler olabilir. Onlar şu husûsa dikkat etmelidir ki: Vermek, gücü, kudreti temsil eder. Vermek hâkim olmaktır⁴.

Bu medeniyetin «almak» ile «vermek» arasında yaptığı tercihi, onun diğer sosyal müesseselerinde de buluyoruz. Bu konuda Sait Başer Bey'in önemli tesbitinden yardım görebiliriz: «Cemiyetimizde Batı'dan gelme 'Nisan Bir' deyimini ve onun beklediği bir 'davranış türü' vardır. Kişi karşısındakinin bir şeyini ister, aldıktan sonra 'Nisan Bir' yapar.

Bizde de «Lâdes Oyunu» vardır. Kişi kendinin olan bir şeyi karşısındakine verir, oyunu böyle kazanır...»⁵

Gerçekten oyunlarımızın «sosyo-kültürel» yapısını araştırmanın zarûretine işâret etmesi bakımından bu tesbit son derece önemlidir. Medeniyetler bu nevî çalışmalarla varlıklarını sürdürebilir ve ancak bu sâyede güç bulabilirler.

Televizyondaki bir filmde konu: «Genç bir kız öğrenci, ressamların resim yaparken, tuvaldeki fırça darbeleri üzerine doktora yapmaktadır.»

Bunun doktora tezi olması bir yana, televizyon filmine konu teşkil etmesi, ayrı bir değer taşır. Her medeniyet kendine

3 Almak ve vermek fiilleriyle teşkil edilen deyimler üzerine yapılacak araştırmalar câlib-i dikkat neticeler verecektir. Bu fiillerin müterâdifleri (eş anlamlıları) bu çalışmada ayrı bir önem taşıyacaktır.

4 Uluslararası Para Fonu, bunun için kurulmuştur. Siyâsi platformda milletler, aldıkları borçları ile değerlendirilmektedir.

5 Sait Başer, «Nisan Bir» ve «Lâdes», Türk Edebiyatı Dergisi, Nisan 1988, sayı 174, s. 46.

âittir. Kendine mahsus değerleri vardır. Oyunlarını, eğlencelerini bu değerler istikâmetinde tesbit eder, bu yönde geliştirir.

Nitekim «Nisan Bir» ve «Lâdes» ikisi de oyundur ve aldatmaca üzerine kurulmuştur. Birisi karşısındakinin gafletini kendi hesâbına kullanır. Bir diğeri karşısındakinin gafletini kendinden vererek karşılar.

Netice olarak, bütün bu gerçeklere ve zıtlıklara rağmen bu kavramlar! Türkçede hâlâ —tabii Batı medeniyeti tesiriyle— yeni deyimler oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Zihinleri «almak»a şartlamak, şuur-altını sâdece «almak» fiiline programlamak içindir. Artık düşünceler, davranışlar, telakkiler bu «kavram»a göre şekillenecektir. Bu kavram ve bu kavramla yapılan yeni deyimler istikâmetinde değişecektir. Herkesin ancak almak için yaşadığı bir cemiyet teşekkül edecektir.

Bu kavramla yapılan deyimleri çoğaltmak, bu kavramın devir hızını arttırmak ve zihinleri bu kavramla tenbih etmektir. Komünist liderlerden birine atf edilen bir tâlimat vardır: «Bir yerde komünizmi methedemiyorsanız, hiç olmazsa onu zemmedin.» Bu tâlimattan gâye, zihinleri bu kavramın çok geçmesiyle devamlı uyarmak, zamanla bu kavrama ve bu kavramla gelecek fikirlere zihinleri hazırlamak, kişiyi yatıklaştırmaktır.

Dedelerimiz bu husûsu çok iyi anlamış olacaklar ki, dilin çatısını kurarken vermek fiiliyle yapılan deyimlerle iktifâ etmemişler, ayrı bir mânâ izâfe ederek, yardımcı fiiller arasında olmasıyla onu daha çok telaffuz etmek istemişlerdir. «Gelivermek, gidivermek, alıvermek, verivermek...» Onlar bu fiilin fazla kullanılmasıyla zihinleri bu kavramla doldurmak, davranışları bu istikâmette yönlendirmek gâyesini tâkib etmişlerdir. Varmak istedikleri noktanın şâhikasına erişmiş görünüyorlar. İki misal, bu konudaki muvaffakiyetlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkçede bir tâbir vardır: «Kendini vermek.» Bu, vermenin zirvesidir.

İkinci olarak Anadolu insanı evlâdı doğunca ona isim koyuyordu: «Satılmış». O kadar isim arasından bu ismi seçmişti.

Maalesef bugün bu, kötü mânâya gelmektedir. Fakat aslında bu, Kur'ân-ı Kerim'de «Allah Taâlâ müminlerin canları ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır...»⁶ tarzında vârid olan İlâhî teklife, beşerî ölçüler içinde gösterilebilecek en mükemmel kabul oluyordu. «Satılmış». Allahına, Peygamberine imânına, Kur'anına, vatanına, bayrağına ve bütün mukaddesâtına satılmış. Anadolu insanı evlâdına bu ismi koyarak, daha doğarken onu bütün değerlerine adanmış oluyordu. Bu da yine vermenin başka bir zirvesiydi. Bunun için bu yiğit insanlar Galiçya'da, Trablusgarb'de, Plevne'de, Çanakkale'de, Yemen'de... şehit düşüp kefensiz ve mezarsız yatıyorlar.

Artık bundan sonra, uzun zamandan beri Türkçenin dil mantığını bozma, bu medeniyetin değerleriyle oynama sonucu; insanımızın davranışlarında ve sohbetlerinde seçtikleri mevzular ve daha başka taraflarıyla eskiye nisbetle ne kadar farklar gösterdiklerini tâkib etmek mümkündür.

Yapılan bu yeni deyimlerin bu insanlar üzerinde hâsıl ettiği değişimleri göstermesi bakımından şu özel isim dikkate değer: «Vural». «Vurmak» ve «almak» gibi hoş olmayan —tabii bize göre —iki fiilden teşekkül etmiştir. Hukuk dilinde bunun adı «gasp»tır. Almaktan daha büyük bir mesûliyeti işaret eder.

Bu tavır, kendi medeniyetimize mensub insanların evlatlarına, bu çeşit isimler koymakla artık nasıl bir insan türü özlemi içinde olduklarını göstermesi bakımından da önem taşır.

KÜLTÜR DÜNYÂMIZ VE MÜSİKİMİZ

Y. Doç. Dr. Emin IŞIK

İssız bucaksız bozkırda birbirine karışan koyun-kuzu meleşmeleri, çiçek çiçek dolaşan arılarla böceklerin nazlı vızıltıları, garip çobanın yanık kavalında yankılanır. Şehid yavrularına söylenen ninnilerde, bağı yanık anaların gözyaşlarına karışan manilerde, asker yolu gözleyen yavukluların dilinden düşmeyen türkülerde, buram buram hasret, yumak yumak elem, tül tül sevinç ve binbir çeşit ince duygu, ilmek ilmek, düğüm düğüm, nağme nağme sese işlenir.

«İncecikten bir kar yağar,
Tozar elif elif diye.
Deli gönül abdal olmuş
Gezer elif elif diye...»¹

Isığ Gölü'nün oynak çırpıntıları, Karadeniz'in yüreğini hop hop hoplatır. Ötüken'in cıvı cıvı kuşlarına Boğaziçi'nin bülbülleri ses verir. Hayâ ve iffet zırhıyla kaplı gönüllerin en gizli köşelerinde, bir ömür boyu sır gibi saklanan mâsum sevdâlar, ancak zarif sâzendelerle nâzenin hânendelerin titrek nağmelerinde dile gelir. Sözle ifâde edilemiyen aşklar renk renk, nakış nakış mendillere, yemenilere işlenir, bir bahçeden bir bahçeye uçan kuşların kanat çırpışlarıyla ve îmâlarla yollanır. Esen yel, açan

1 Karacaoğlan'dan.

göl, öten bülböl, sazlar ve şarkılar sevgiliden sevgiliye selâm ve haber taşır:

«Sazlar çalınır Çamlıca'nın bahçelerinde.
Bülböl sesi var şarkıların nağmelerinde.»²

Altaylar'dan kopan fırtına Ağrı ve Süphan dağlarına, İstanbul surlarına çarpar. Malazgirt'te, Kosova'da, Varna'da, Mo-haç'ta birbirine karışan nal sesleri, kısrak kışnemeleri, kılıç-kalkan, davul-zurna ve top sesleri cihânı tutan, âsumânı titreten bir kasırgaya dönüşür ve nihâyet deste deste âhenk, beste beste sevk olur ve növbet vurulur:

«Feth-i mübîni zâmin o tebşir aşkına.»³

Küfür ve zulüm karşısında coşan, şahlanan ve devleşen dik başlar, açık alınlar, Hakk'ın huzûrunda secdeye varır, huşû içinde benliğinden sıyrılıp yok olma, ölmeden ölüm sırrına erme denemesine girer. Sonsuzluğun sesini rûhunda duymaya çalışır. Câmî ve tekkede mûsiki, sonsuzluğun diline tercüman olan ve Hakk'a çağıran nidâ, halktan yükselen niyaz ve duâ hâlinindedir. Tanbur ve rebapta hâtifi bir esrâra, ilâhî bir mânâyâ bürünen ses, neyde ise «nefhay-i ûlâ» da ruhlara üflenene «Hû» zikrine dönüşür:

«Bu ne evcin, bu ne tizin, bu ne pestin sesidir,
Tâ ezelden geliyor, bezm-i elestin sesidir.»⁴

Bilâli Habeşi'nin ezanı, âlem-i ervahta İtri'nin rûhunda yankılandı, tekbirinde dile geldi. Süleymâniye'nin kubbesinden taşan o âhenk, gökkubbeye yayıldı, arş-ı âlâyâ yükseldi:

«Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedî!
Kâfi değıl sadâna cihân-ı Muhammedî.»⁵

2 Yesâri Âsım Ersoy'un Hicaz şarkısı.

3 Yahyâ Kemal Beyatlı'nın Yeniçeri'ye Gazel adlı şiirinden.

4 Abdülkâdir Keçecioğlu (Yaman Dede) 'nın «Ney» şiirinden.

5 Yahyâ Kemal Beyatlı'nın Ezân-ı Mahummedî adlı şiirinden.

Ezan, Kur'ân'da «nidâ»dır. Kur'ân tilâvettir, halâvettir, bir özge edâdır. İslâm, güzel söz ve hoş sadâdır.

Kur'ân-ı Kerim'in verdiği müjdeye göre; sevinç içinde şarkılar söyleyerek cennete girecek olan müminler, yine orada sevdikleriyle birlikte ilâhî nağmeler dinleyecekler.⁶

Bu da gösteriyor ki, mûsikî rûha gıdâdır ve ruhla birlikte mazhar-ı bakâdır.

Mûsikî, rûhun sâdece gıdâsı değil ,aynı zamanda ifâde vâsıtasıdır. Milli rûhu iklimden iklime, ilden ile, nesilden nesile, gönülden gönüle bağlayan ses örgüsüdür. Onu çağdan çağa taşıyan ve gürül gürül akan nûr ırmağıdır:

«Açar bir altın anahtarla ruh ufuklarını,
Hemen yayılmaya başlar sadâ ve nûr akını.»⁷

Bir milletin hayat gücü, yaşama sevinci, târihi, kaderi ve karakteri mûsikisine yansır. Maddî ve mânevî varlığı ve topyekûn kültür dünyâsı orada dile gelir. Milli mûsikî, milli kültürün nabzıdır, onun kalb atışları orada duyulur.

Merağî'den İtrî'ye, Dede Efendi'den Lemi Atlı'ya uzanan klasik yolda mûsikimiz cihangirâne bir fetih üslûbu taşır. Ciddî, vakûr, hür ve hakim bir milletin karakterini yansıtır. Fütûhat devrinin ilâhîleri ile cenk havaları birbirini andırır. Bu benzerlik Gazî Giray Han'ın «Mâhur Peşrevi»nde açıkça görülür. Bu eser, eğer «Gülhangi âsumânı tutan pîr aşkına» çalınacak olursa, ölü ruhları diriltten bir «Sûr-i İsrâfil» kesilir, melekûti bir emir gibi, ruh ordularını nefis ve şeytan sürûleri üstüne hücûma geçirir. Çünkü zikir meclisi de, gaza meydanı da er meydanıdır. Biri nefse, öbürü küfre karşı cihad...

Bütün İslâm san'atlarında olduğu gibi, mûsikimizin de temelinde yatan zihniyet tevhîd rûhudur. Onun esas hedefi, varlıktaki âhengi tevhîd sırrına uygun yorumlayabilmektir. Çokluktan birliğe, kesretten vahdete varabilmektir. En güzeli tek çizgide yakalayıp ifâde edebilmektir. Bu bakımdan mûsikimiz tecrîd esâsına dayalı ve tek seslidir. Yine tevhid temeline dayalı olan Yahudî dininin mûsikisi, Hz. Dâvud'dan beri tek seslidir.

6 Zuhurf Süresi, âyet: 70 ve Rûm Süresi, âyet: 15.

7 Yahyâ Kemal Beyathî'nin Eski Mûsikî şiirinden.

Bilindiği kadarıyla kilise mûsıkisi de başlangıçta tek seslidir. Çok sesli mûsikinin Hristiyan Batı'da doğmuş olması, basit bir tesâdüf gibi görülmemelidir. **Bunu, dinde tevhid esâsından uzaklaşmış olmasına bağlamak gerekir.** İmandaki kopukluğun, zihniyete ve san'ata yansımasıdır: Çok sesli mûsiki, varlıktaki âhenği, tek kudrete bağlı değil de, çeşitli otoritelere bağılmış gibi yorumlamak, iman yerine şüphe ve tereddütleri hâkim kılmak, yoldan çıkmışları büsbütün şaşkına çevirmek çabasından başka birşey değildir. Çok sesli mûsikinin iman ve imâna bağlı zihniyet açısından ifâde ettiği anlam bence budur. Kırık aynada elbette görüntü çok parçalara bölünür.

Hristiyanlıkta ibâdete davet çan sesiyle, müslümanlıkta **insan** sesiyledir. Bunun sonucu olarak Batı mûsikisinde **enstrüman**, bizim mûsikimizde **insan sesi** ön plandadır. Batı'da enstrümantal bestelere, bizde sözlü bestelere daha fazla yer verilmiştir.

Bizde çok sesli mûsikiye san'at gücünün yetersizliğinden değil, tevhide ters düşme endişesinden dolayı geçilmemiş olsa gerektir. Ayrıca mûsikimizin makam ve nağme zenginliği de böyle bir şeye ihtiyaç duyulmasını önlemiştir. Zira zeybekten horona, bardan çiftetelliye kadar çok zengin ve çok renkli bir mûsiki dünyamız vardır. Kaldı ki, biz mûsikiyi yalnızca eğlenme için kullanmamışız: Onu cenk meydanlarında **silah**, dârüşşifâlarda **ilaç**, câmi ve tekkelerde **duâ**, evlerde **gıdâ** gibi kullanmışız. Düğün ve bayramlarda şarapla sarhoş olmak yerine mûsikiyle coşup eğlenmeyi tercih etmişiz.

Gerçek şu ki, hâlen Batı insanı, sarhoş olmadan eğlenmeye, ayık kafayla neşelenmeye akıl erdiremiyor...

Türk mûsikisinin insanı uyuttuğu ve uyuşukluğa sevkettiği yolundaki iftirâlar da asılsızdır. Eğer bu iddiâ doğru olsaydı, bu mûsikinin esas sâhipleri üç kıt'ada hükümrân olamazlardı.

«**Estergon Kal'ası**» ile «**Vardar Ovası**» türkûleri aslında o yerlerin elimizden çıkması üzerine ağıt olarak yakılmışlardır. Ancak bunlarda ağıt ve mâtem havası hiç sezilmez. Öyle sanıyorum ki, mûsikimize mâtem havası ilk defâ «**Plevne Türküsü**» ile girdi. Gerçi bu türkûde «**Şanı büyük Osman Paşa Plevne'den çıkmam diyor**», ama ses ve nağmelerden de hüznün ve ümitsizlik taşıp dökülüyor. Çanak kale savaşları, mûsikimize «**ninni**» adında bir ağıt türü getirdi. Vatan ve devlet küçüldükçe kültürün de beli büküldü: Mûsikinın nefesi daraldı, sesi kısıldı. En

nihâyet sümüklü, salyalı arabesk furyasında izmihlâle sürük-
lendi...

Mûsikiyi, san'atı ve insanı kurtarmak için önce milli kültü-
rü, milli rûhu diriltmek gerekir. Çünkü san'ata şekil ve üslûp
kazandıran şey o ruhtur.

Yahyâ Kemal, tesir gücünü ölçü kabul ettiğinden, edebiyâ-
tımızı yüzde elli, mûsikimizi yüzde yüz milli sayar. Çünkü mû-
sıkımız daha geniş iklimlere yayılmış, gayrimüslim tebaadan
da büyük bestekârlar yetişmiştir.

Yakın târihimizin din adamları **Ahmet Mûkerrem Akıncı**,
Sâdetin Kaynak, **Rakım Erkutlu** ve emsâli câmi imamları, yal-
nızca dinî eserler değil, **şarkı** formunda lâdinî besteler yapıyor-
lardı. Şimdi sözde daha aydın ve daha ileri görüşlü bazı vâiz
efendiler, câmi kürsülerinde kendi mûsikimiz aleyhinde konu-
şabiliyorlar. **Bunlar milli kültürün bir bütün olduğunu, mûsiki-**
mizin edebiyâtımızdan, mimârimizin târihimizden, gelenekleri-
mizin dinimizden apayrı şeyler olmadığını bilmiyorlar.

Milleti yıkmak isteyenlerin esas hedefi de milli kültürü yık-
mak, hiç olmazsa zayıflatmaktır. Çünkü «**nesli yıkmak, kültürü**
yok etmekle mümkün olur.»⁸ Ve milletin hayat damarı olan mil-
li kültürden mahrum bırakılan nesiller, gönüllü sömürge sürü-
leri hâline gelirler...

Medenî ve ileri milletler milli kültürlerini en az vatanları
kadar kutsal sayarlar. Daha doğrusu bir milletin medeniyet de-
recesi, kendi milli kültürüne verdiği değerle ölçülür.

8 Bakara Süresi, âyet: 205.

HÜZÜN COĞRAFYASI

*Sen, ceylanı Fuzûlî'nin oyy
Çalmışlar gözlerinden feri*

*Karşımda öyle duruşun
Bakışın selâ okur gibi*

*Ve ben giysilerine düşkün Mecnun
Alamadım avcılardan seni*

*Karşımda öyle duruşun
Yüzün hüziün coğrafyası*

A. Vahab AKBAŞ

TANZÎMAT'TAN ORTAK PAZAR'A

Konuşan : Sait BAŞER

Muhterem hocam Tanzîmat mevzûunu ele alırken, mesele-yi geçmişte olup bitmiş sayıp, o devir içerisinde kalarak değil de bu güne tesirleriyle düşünmek istedik. 1800 lerin şartları içerisinde o güne göre çok mühim meseleler var. Fakat bunların bir kısmı bu gün için tarihi olmaktan öte bir mânâ taşımamaktadır. Halbuki bazı hâdiseler de var ki uzantıları, değişik şekillerde de olsa, günümüz Türkiye'sinde tesirli olabilmektedir. Biz mevzûa târihe mal olmuş noktalardan girmek istemiyoruz. Siz bir sosyal siyâsetçi olduğunuz için, hâdisenin daha ziyâde günümüze intikal eden tarafını değerlendirmenizi istiyoruz.

Sizin televizyonda nüfus plânlaması ile ilgili toplantıda söyledikleriniz efkâr-ı umûmiyede hiç bilinmeyen şeylerdi. Türkiye'de umûmî efkâr çok subjektif bir şekilde şartlandırılıyor. Belli başlı bütün meselelerimizde bu taraflı şartlandırmayı görüyoruz. Bu meselelerden biri de Tanzîmat. Tanzîmat hakkında çeşitli kampların kendilerine göre klişeleşmiş görüşleri var. Kimisi bütünüyle benimsiyor, kimisi bütünüyle reddediyor. Mesele hâlâ ciddi bir fikir zemininde ve ilmî bir görüşle değerlendirilmiş sayılamaz. **Sizce Tanzîmat önceden hazırlanmış, yekpâre bir fikre dayanarak mı ilan edildi? Tanzîmat'ı hazırlayan ve Tanzîmat'tan sonra da devam eden bir Tanzîmat zihniyetinden bahsedilebilir mi? Eğer böyle bir zihniyet varsa bu zihniyet bu güne kadar bir çizgi şeklinde devam etmiş midir?**

Turan Yazgan : Tanzîmat'ı hazırlayan bir zihniyet vardır. Yani Tanzîmat birden bire yapılmış bir düzenleme hareketi de-

ğildir. Ondan çok evvel başlamış ve târihimizde ıslâhat hareketleri adıyla yer almış pek çok düzenleme vardır ki, bunların hepsi Batı karşısında düştüğümüz durumdan kurtulabilmek gâyesini güden düzenleme ve değiştirmelerdir. Ve tabii bu düzenleme ve değiştirmelerin hepsi dâimâ üstten gelmiş, yukarıdan empoze edilmiş, cebren tatbik edilmiş hareketlerdir. Dolayısıyla Tanzimat'ı yepyeni bir hareket olarak görmek mümkün değildir. Tanzimat ıslâhat hareketlerinin bir devâmıdır. Türk iktisâdiyatının Batı karşısında çöküşü ve bu çöküşün orduya, devlet gelirlerine, gücüne, bürokrasinin kalitesine aksetmesi; bu sebeble de Türk münevver ve idârecilerinin çâre arama gayretleri hem Tanzimat hem de diğer ıslâhat hareketlerinin başlama-sında rol oynamıştır.

Burada, Türk münevver ve idârecilerinin bulduğu çâreler doğru mudur, yanlış mıdır suâli dâimâ münâkaşa edilecektir.

Fakat şunu kabul etmek lâzım ki, 1800 lerden itibaren Avrupa sanâyiinin üretim fazlası mâmülleri Türkiye'ye resmî, gayri resmî yollardan öylesine girmiş ve Türk milleti üstünde öyle bir tesir bırakmıştır ki, kapış kapış satılan, alınan, çok düşük fiatla piyasaya sürülen bu mallar bir taraftan **rüşvetçi memuru** zengin etmiş, diğer taraftan **azınlıkları hayal bile edemiycekleri bir zenginliğe kavuşturmuş** ama öbür taraftan da Türk sanâyiini çökertmiştir.

Fabrika sanâyi Avrupa'da da küçük sanâyii çökertti. Ama çöken küçük sanayiın işsiz bıraktığı insanlar, fabrikaların işçisi oldular. Dolayısıyla sosyal problem çıkmadı.

Türkiye'de yüzbinlerce esnaf ve sanatkâr gerçek mânâsıyla işsiz kaldı. Kepenklerini indirdi. Elimizde rakamlar var. Meselâ: 1800 deki **Üsküdar havlucularının sayısı 3252 iken, 1825 de aynı havlucuların sayısı 300 civârında**. Bunu bütün imparatorluğa, bütün dallara teşmil ediniz, hepsinin durumu aynıdır. Korkunç işsizlik, üretimin âdetâ durma noktasına gelmesi elbette münevverde Batı'nın üstünlüğünü kabul etme mecbûriyeti doğuracak ve bu üstünlüğü tartışmasız hâle getirecekti. Dolayısıyla kısa yoldan çâre bulmak, kısa zaman içinde bu kötü durumdan kurtulmak için Batı'yı taklit etmeyi tek çıkar yol gördüler. Taklidi Batı teknolojisinin transferi yerine, onunla birlikte kültürünü de transfer etmeye kadar götürdüler. Daha evvel-

ki ıslâhat hareketlerinde kùltür değişmelerine pek meydan verilmiyordu.

Sait Başer : Meselâ Lâle devrinde Sultan Ahmed ve Dâmad İbrahim Paşa'nın başlattığı ıslâhat hareketleri daha milli bir yapı arzetmekte idi değil mi efendim?

Prof. Yazgan : Evet söylediğiniz de dâhil Tanzimat öncesi ıslâhatları, daha bir teknoloji transferine dönük ıslâhat hareketleridir. Ama 1800 lerden sonra kùltür transferine de yol açacak değişiklikler berâberinde geldi. Tabii dediğim gibi her zaman tartışılacaktır. Tanzimat zarûri midir, değil midir? Japonlar gibi yapabilir miydik? Bu tartışma sürüp gidecek. Ama sanıyorum burada Tanzimat münevverini ve yönetimini alabildiğine suçlamak pek kolay değil! Pek doğru da değil! Tanzimat devlete bağlılıktan, millet sevgisinden doğmuş bir harekettir. Birden bire bu memleketi değiştirmek, düzeltmek, Batı karşısındaki güçsüzlüğünü gidermek, aynı silahlarla onlara mukâbele etmek, aynı güce ulaşmak arzûsuyla dolu kadroların işidir. Bu işe ters bakmak bence pek doğru değil.

Yalnız bir noktada ihtiyatlı davranılmalıdır. Acaba kùltürü için içine karıştırmadan sâdece teknoloji transferi ile meselelerimizi halledemezler miydi? Tabii burada başka unsurları unutmamak gerekiyor. Japonya'dan farkımız var. İçimizde azınlıklar var. Rum, Ermeni, Yahudi dediğimiz «millet-i selâse», üç millet var. Bunlar Batı'nın üretim fazlasının Türkiye'ye sokulmasında aracı durumundadırlar ve bu aracılığı alabildiğine serbestçe yapabilmek için Avrupa'da çok canlı olan liberal ekonominin bütün unsurlarını Türkiye'ye getirmek istiyorlar. O dönemde liberalizmin Batı'daki durumu öyle güçlü ki, Osmanlı'da buna inanmayan Türk münevveri bulamazsınız. İmparatorluğun kendi iktisâdi sistemi ise zâten çökmüştür. Gümrükleri kapalı tutmamız mümkün değildir. Kapalı tuttuk, ama rüşvet onu açtı. Çinliler de kapalı tuttu, onlarda da afyon açtı gümrükleri. Yâni Batı o üretim fazlasının meydana getirdiği iktisâdi buhrânı yenmek mecbûriyetinde idi. Buhrânı yenebilmenin tek yolu ise üretim fazlasını ne pahasına olursa olsun satmaktır. Aksi halde hiçbir fabrika devamlı biriken stoklarla çalışamaz. Bu mecbûriyet Çin ve Osmanlı'ya göz dikmelerine yol açtı. Çin'de afyon metoduyla muvaffak oldular bizde rüşvet! Uzak Doęu'ya

kültür girişi pek kolay olmazdı. Çünkü daha mütecânis devletlerdi. Meselâ, Japonya'nın içinde Rum, Ermeni yoktu. Azınlık ihtivâ etmiyordu. Tek millet idi. Dolayısıyla özenecek bir ayrı münevver zümresinin olması için hiç bir sebep yoktu. Bizde böyle bir zümre de mevcuttu ve ıslâhat hareketlerinin başlangıcından itibaren zâten devlet olarak Batı'daki eğitimi, Batılının eğitim sistemini benimsemiş, kabul etmiştik. Dolayısıyla Batı'da yetişmiş olan aydınlarımız Batı'nın teknolojisini, hattâ teknolojisinden önce metotlarını, modellerini kültürlerini getirdiler. Kolay olan da oydu. Tekniği getirmemiz biraz daha zordu. Çünkü sermaye birikimi yoktu. Sermaye birikimi sâdece azınlıkların elindeydi. Çünkü onlar, ucuz Avrupa mallarını elden ele devretmek sûretiyle eyvelâ kendi aralarında zenginleştiler, sonuncu satışı Türk'e bıraktılar.

Sait Başer : Şimdi: «Tanzimat olmasaydı, Tanzimat böyle olmasaydı da şöyle olsaydı» demek mümkün değil. Mâdem bu târihi bir hâdisedir...

Turan Yazgan : Hayır, hayır, hayır! Yalnız bunun bir faydası var. Bence bu günkü münevveri suçlamak, Cumhuriyet'i suçlamak bir bakımdan mümkün değil. Çünkü Tanzimat o yönü ta 1800 lerde çizmiş. Daha da geriye gidilebilir, ama 1800 lerden itibaren çok kesin bir çizgi çizilmiş.

Sait Başer : Cumhuriyet ve münevveri Tanzimat'ın tabii neticesidir, diyorsunuz.

Turan Yazgan : Tabii! Çizilmiş o çizgi, ilerlemiş, ilerlemiş öylesine yükseltilmiş ki, onu geri götürmeye kalkan bir devlet adamı sûret-i kat'iycede Türkiye'de muvaffak olamazdı. O davranış suyu tersine akıtmak gibi mantık dışı, akıl dışı bir şey olurdu. Olsa olsa bir noktada durdurmak, o noktadan sonra kendi özümüze, kendi kültürümüze yönelinebilirdi. Ancak o noktaya kadar olanı kabul etmek kayıt ve şartıyla.

S. Başer : Şimdi Hocam, Tanzimat iktisâdî zarûretlerin taz-yikiyle yapıldı diyorsunuz...

T. Yazgan : Hayır tek o değil tabii; ama en mühimi!... Son derece büyük bir çöküntü var İmparatorluğun iktisâdî hayatında. O heryere yansıyor ister istemez. Bürokrasinin kalitesine de aksediyor. 15. asırdaki memurun tuttuğu deftere bak pırıl pırıl; ama 18. asırdaki defterimize bak param parça, solmuş, lekeli,

hesap hatâsıyla dolu. Eğitimin kalitesine de yansıyor, idâri mekanizmalara da...

S. Başer : Sözü iktisâdî mevzûlar içerisinde dolaştırarak vaktinizi doldurmak istemeyiz. İktisâdî tedbirlerin muvaffak olamadığı- evet, daha önceki iktisâdî hayât çökmüş, Tanzîmat ve sonrasında ise klâsik model yerine yeni bir model yerleştirememiş- iddiâları var. Hem solda var, hem sağda var bu iddiâlar. Tanzîmat iktisâdî zarûretlerin tazyikiyle yapılmış olmakla berâber maksadını gerçekleştirebilmiş midir? Sizce ilân edilindeki gâyeye ulaşılabilmiş midir?

T. Yazgan : Sorunuza cevâben tartışmaya açık olmak üzere bir kaç görüş ileri sürmek mümkün. Meselâ, ben 1800 ilâ 1825 arasındaki iktisâdî çöküntüye bakarak diyebilirim ki, **Tanzîmat muvaffak olmuştur**. Aksi hâlde devletin o zaman bitmesi gerekirdi. Kayıtsız şartsız bitmesi gerekirdi. Sâdece Üsküdar'da, 3000 havlucu dükkânını kapatmışsa, o memleketin yaşaması mümkün değildir. Dolayısıyla muvaffak olmuştur. Ama bu muvaffakiyet sâdece getirilen iktisâdî rejim, yapılan kültür transferi ve teknik transfere bağlı değil. Bu muvaffakiyette Tanzîmat sonrası devlet adamlarımızın dirâyetini de gözönünde tutmak lâzım. Türk'e göz diken 4 sanâyileşmiş Batı ülkesinin kendi aralarındaki rekâbetten yararlanmada bu dirâyet gözüküyor. Bunu da eklediğiniz zaman, o transferlerle birlikte Tanzîmat muvaffak olmuştur.

S. Başer : İktisadi bakımdan?

T. Yazgan : Evet!

S. Başer : Fakat kültürel bakımdan deminki söylediğiniz...

T. Yazgan : Tabii. O, bir kere dönüşü gayr-i kâbil bir hatâ. Bugün sevdiğimiz ediblerimize, şâirlerimize bakın- Cumhuriyet öncesini kastediyorum- pâdişahlarımıza bakın, hepsinin boynunda kıravatı vardır.

S. Başer : Sultan Abdülhamit'in sarayında opera var!

T. Yazgan : Pâdişahlar dâhil pantolon giyilmiştir. Artık kendi milli kıyâfetimiz yoktur.

S. Başer : Hattâ Cevdet Paşa fes ve setre pantolon giymek için Harbiye'de Farsça hocasını kabul etmemiştir.

T. Yazgan : Evet!

S. Başer : Hocam esâsen çok geniş bir mevzû bu. Meselâ alınan iktisâdî tedbirlere paralel olarak çıkarılan bir kânunla

Muhtelit Ticaret mahkemeleri kurulmuş. Bu mahkemelerde yerli ve yabancı tüccar arasındaki anlaşmazlıklara bakacak mahkeme heyetine yabancı devlet elçiliklerinin seçtikleri hristiyanlar da alınmıştı. Bu ise, o yabancı devletin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına imkân verdiği gibi, azınlıkların kayırılmasını ve dolayısıyla varlık sahibi olmalarını sağlamıştır. Yâni Tanzimat'ın azınlığı zenginleştirdiği ve yabancı tüccara büyük kolaylıklar tanıdığı görüşleri var.

T. Yazgan : Ha bak! Buradaki yanlışlık şurada. Azınlığı zenginleştiren Tanzimat değil, Tanzimat öncesi durumdur. 1800 lerden itibaren rüşvet yoluyla Avrupa mallarının Türk gümrüklerini aşmasında azınlıklar rol oynamış ve zenginleşmiştir. Tanzimat'a geldiğimiz zaman her biri İstanbul'un en güzel yerini satın almıştı. 9 tuğlu vezirlerin bütün binâları onların elinde idi. Anadolu da böyle! Rum, Ermeni ve Yahudiler o güne kadar aynı işi yapmak şartıyla hiçbir Türk'ten daha zengin değilken, 1800 lerden itibaren korkunç derecede zenginleştiler. Burada Tanzimat'ın hiç bir rolü yok. Çünkü Tanzimat öncesidir bu zenginleşme! **Tanzimat'tan sonra o servetler resmîleşmiştir.** Rüşvetle soktuğu malı bu defâ resmen sokmuştur. 1838 ve sonrasında imzâladığımız anlaşmalar- ki hepsi kapitülasyondur; bundan evvel târihimizde ben kesin olarak kapitülasyon kabul etmiyorum — sâdece ticâret antlaşması değildir. Ticâret antlaşması görünümünde iken Türkiye'deki rejime yönelik hükümler ihtivâ eder. Meselâ bir tânesinde: «**Mısır'da tuz tekelleri kaldırılсын**» der. O antlaşmanın mevzûu içinde aslâ yer almaması gereken bir şey, o anlaşmada yer almıştır. Yâni iktisâdî rejimimize, siyâsî rejimimize yönelik hükümler taşımaktadırlar. Hepsi Kapitülasyondur.

S. Başer : Yâni burada mevzûu Tanzimat'tan ayırıp 1838 ticâret antlaşmasına bağlamak gerekir diyorsunuz!

T. Yazgan : Azınlıkların zenginleşmesi daha önceleri başlamıştır.

S. Başer : Sizin açıklamalarınıza bâzı yerlerinde uymuyor. Fakat müsâde ederseniz sorayım: Muhtelit Ticaret Mahkemele-ri'nde azınlık ve yabancı tüccara Tanzimat'ın tanıdığı imtiyaz mâlum. Millî hukuk anlayışında meydana gelen bu ilk değişme, sonraki devirlerde, teslimiyet sebebiyle bütün hukûkî yapımızda da görölmeye başladı. Bâzı iktisâdî zarûret ve tedbirler önce

bir sosyal meseleye, sonra da topyekûn değişmelere, hukûkî yapıdaki değişmelere sebep olmuş görünüyor. Siz bir sosyal siyâsetçi olarak Tanzimat'ın getirdiği Muhtelit Ticaret Mahkemeleri'ne bu gelişmelerin başlangıcı olarak bakabilir misiniz?

T. Yazgan : Bence hiç ilgisi yok. Muhtelit Ticaret Mahkemeleri azınlıkları tutan, yabancıların baskısıyla Türk devletinin vermeye mecbur olduğu bir tâvizdir. Kendi hukuk sistemimizi, sonradan, Batı'nın sistemine paralel yapma gayretlerimiz onunla ilgili değil artık. Batı'nın, demin söylediğim gibi, yalnız teknolojisi değil, kültürünün de ülkeye girmiş ve her tarafımızı sarmış olmasıdır sebep. Sardıktan sonra, zâten başka çıkar yolunuz kalmamıştır.

S. Başer : Suâli şöyle açabilirim hocam. Tabiatıyla bu mahkemelerle başlayan resmî bir politika devam ederek neticede bütün hukuk sistemimizi istilâ etmiştir demek istemiyorum.

T. Yazgan : Evet?

S. Başer : Fakat Tanzimât'ın açtığı kapıdan giren kültür emperyalizminin neticesinde zihinler, Batı kültürüne öylesine bir şartlanıyor ki, -demin söylediğiniz cümleyi de açmanızı istirham edecektim sizden- neticede hukuk sistemimiz bütünüyle Batı'ya uyarlanıyor. Deminki cümleiniz şuydu: Evet iktisâdî ve idârî bakımdan Tanzimat şarttı ve başarılı da olmuştur; fakat kültür politikalarını tâyin ederken dönülmez bir hatâ yapılmıştır dediniz. Yapılması gereken, meydana gelen tahribâtı önce durdurmak, sonra yönünü değiştirmektir demiştiniz. Bu görüşünüzü de bir açmanızı isteyecektim sizden ve bu iki meseleyi birbirine bağlamak mümkün olabilir...

T. Yazgan : Çok açık! Japonya'yla mukâyese ediyorum umûmiyetle. Onlar sâdece teknolojiyi aldı, kültürü almadı diyoruz. Fakat Japonya mütecânis bir topluluk, mütecânis bir cemiyet. Biz gayr-i mütecânis bir cemiyettik ve bu gayr-i mütecânis cemiyetin içinde Tanzimat'tan çeyrek asır önce, hattâ otuz küsur sene önce Hiristiyanlar alabildiğine zenginleştiler, cemiyetin kaymak tabakasını, yâni diğerlerinin imrendiği insan tipini oluşturdular. Biliyorsunuz insanların bir çok zaafı vardı. Bunlardan bir tânesi de modayı yaratır. Onların giyindiği gibi giyinmek münevverimiz için ideal olmuştu. Dolayısıyla Japonya'nın sâdece teknolojiyi transfer edişinde Japon münevverine

fazla kredi vermemiz gerekmiyor. Şartları bize göre daha elverişliydi. Belki daha çok direnilebilirdi. Münevverimize daha çok direnmemiş olmasından dolayı yükleyeceğimiz suçlama topyekûn suçlamaya nazaran daha hafiftir.

S. Başer : Peki bu yön değiştirme, durdurup yön değiştirme meselesi?

T. Yazgan : Durdurup yön değiştirme meselesi... Şimdi Türk münevverlerinin yapmak istediği şeydir. Yâni artık Batılılaşmayı yalnız teknolojik mânâda anlamak ve kültür yönünden kendi kültürümüzü Batı'ya karşı müdâfâa etmek. Ama artık Batı'nın hâlen içimize girmiş olan kültür unsurlarını da muhâfaza etmek zorundayız. Yâni şimdi Türkiye, Türk milleti iki kültürün içindedir. Türk İslâm kültürü ve Batı kültürü. Bu ikisinin keşiştiği aydın tipi artık zarûri. Yâni hem Türk-Müslüman hem de belirli çizgiler içinde Batılı... Batı'yı tamâmen reddetmek; meselâ kıyâfet, moda vs. gibi üniversal hâle gelmiş bir çok değerlerini reddederek sâdece Müslüman Türk gibi giyinmek artık düşünebileceğimiz bir şey değildir. Geçti! Onun için mevcut girmiş unsurları muhâfaza edeceğiz, çünkü bunun geri dönüşü mümkün değil. Ancak daha ileri gitmeden kendimize dönmek kaydıyla. Bu da Batı kültürüne artık set çekmek demektir.

Artık bugün kültürler arasında bir mücâdele, hattâ bir savaş var. Bu savaşı yapmak mecbûriyetindeyiz. Bu bizler için ah-lâkî, millî bir borçtur. Televizyonu, radyosu, mecmûası, gazetesıyla Batı kültürüne karşı kendi kültürümüzü korumak ve ona ilâveten kendi kültürümüzü geliştirmek -mümkün olur veya olmaz ayrı bir mesele ama- borcumuzdur.

S. Başer : Aklıma takılan bir husus var. Zihniyetlerle iktisâdî sistemleri birbirinden ayırmak mümkün değil. Demin konuşurken, Cumhuriyet Tanzimat'ın tabii bir neticesidir; suyu tersine akıtmak olurdu başka türlü düşünmek, dediniz. Tanzimat'ın açtığı kapıdan giren Batı kültürü ile yetişen Tanzimat aydınları ve sonraki nesillerin tatbik ettikleri politikaların da ister istemez o zihniyete paralel politikalar olması zarûreti var...

T. Yazgan : Evet?

S. Başer : Dolayısıyla, şimdi olması gereken Türk-İslâm ve Batı terkididir dediniz. Fakat Tanzimat'ın açtığı kapıdan gelen kültürün insanı, devletimizin gücüne hâkim duruma geçmiş

ve o çizgi devam etmiş. Cumhuriyet bir netice ise Cumhuriyet'ten sonra da bu neticenin sebep olacağı diğer yeni neticeler söz-konusu değil mi? Zihniyeti değerlendirmek bakımından söylüyorum.

T. Yazgan : Arzu etmediğimiz gelişmeler olduğu için kendi içimizde de bir mücadele söz konusudur. Ama Cumhuriyet kurulur kurulmaz milli öze dönme gayreti içine girilmiştir. İstiklâl Harbi bir milli ruh yaratmış ve o ruh istikâmetinde milli kültürü geliştirme gayretleri içine girilmiştir. Fakat bu gayret, dediğin tipteki aydın yüzünden yer yer baltalanmış hele Atatürk'ün ölümünden sonra ise tamâmiyle kendi kültürümüze ters bir cereyan, yâni Tanzimat çizgisinin devâmı istikâmetinde, bizim istemediğimiz mâhiyette bir temâyül hâkim kılınmaya çalışılmıştır. Yâni kültür politikaları iktidarların tercihleriyle ilgili bir mesele hâline gelmiştir.

S. Başer : Bizde halkla aydın arasındaki çatışmayı dikkate alarak halktan yana olmak, yâni kendi kültürümüze dönmek ve milli bünye ile çatışmayacak bir kültür politikası takip etmek isteyen iktidarlar olmadı mı?

T. Yazgan : Bu konuda söylenecek çok şey var. Bâzi iktidarlar tamâmiyle Türk kültürünü bir tarafa bırakıp hem de halkçı geçinerek, üstelik halkın anlamadığı dili, halkın anlamadığı müziği, halkın anlamadığı bütün kültür unsurlarını «evrensel kültür» kılıfı içinde ve Batılaşma zihniyeti ile Tanzimat'ın kültürel çizgisini devam ettirmek istiyor. Tabii Türkiye'de bunlar da iktidar oldu, öbürleri de. Ama hangi taraf iktidar olursa olsun Tanzimat'ın belli bir çizgisini kırmak aslâ mümkün olmadı.

S. Başer : Bu çizgi resmî ideoloji şekline de inkılâb etti mi?

T. Yazgan : Evet! Târihe kuşbakışı bakılırsa öyle çıkıyor. Meselâ, şimdi öyle sanıyorum ki Türkiye'de halkın irâdesi istikâmetinde bir politika tâkip edilecek olsa, Avrupa Topluluğu (AT) oylansa meselâ, referanduma gidilse sanıyorum halk reddeder. Çünkü halkımız Avrupa Topluluğu'na girmenin bizim kültürümüz açısından -iktisâdî açıdan zararların hiç bir önemi yok, onları eninde sonunda telâfi ederiz- meydana getireceği zararları müdriktir. Yâni münevver, halkla o noktada anlaşmazlık içindedir.

S. Başer : Hocam, müsaadenizle bir meseleyi ortaya getireyim. Resmi ideolojinin teşekkülünde Tanzimat'dan başlayan çizgi rol oynamış ve bu güne kadar gelmiş ise, bunun da başka bir sonucu var. O politikaları devam ettiren aydın zümrede çifte standartlar teşekkül ediyor ve demin buyurduğunuz «**halk oyuna gidilse halk reddeder**» hükmü pek çok mesele için geçerli oluyor.

T. Yazgan : Tabii, tabii geçerli olur!

S. Başer : ...Ve bu hal o insanlarda rahatsızlık uyandırmıyor. Fakat bu meseleler için halk oyuna gitmeyi «bilimsel» bulmayan, onların bir kıymeti harbiyesi olmadığını söyleyen zümre, pek çok başka meselede de halk çoğunluğuna itibar ediyor. Bu çifte standard vâk'asına Tanzimat'ın getirdiği çizginin bir devâmı olarak bakmak mümkün mü sizce?

T. Yazgan : Tabii, tabii ona da Tanzimat'ın devâmı olarak bakabiliriz. Mesele şurada herhalde: İkili bünyenin, ikili standardın oluşum sebebi çok açıktır. Aslında müslüman Türk milleti Tanzimat'la başlayan hareketi hâlâ benimsememiştir. Bütün mekteplerin gayretine, resmi faaliyetlere ve aradan yıllar geçmiş olmasına rağmen bu zihniyet halkın sâdece belli bir kesimine hitab edebilmiştir. Ama bu kesim dâimâ idâreci kesimdir ve aynı zamanda devlet, bürokrasi, asker ve büyük sermaye tamâmiyle Tanzimat'ın çizgisi içindedir. Bu zümre halka inemediği için ister istemez çifte standart olacaktır. Halkımızın yaşadığı hayatta ise Batı kültürünün unsurları yok denecek kadar az. Bir yanda tamâmiyle Batı kültürü, yâni doğum günü pastası yapacak, yâhut yılbaşında çam dikecek kadar Batı kültürü içinde yaşayan bir dar çevre; öbür tarafta ise kabul edilebilir ölçüler içinde Batılı değerlere açılan büyük Türk ve Müslüman kitlesi. Bunların karşılaşmasından doğan ve alabildiğine şiddetle devam eden mücadeleyi hep berâber görmekteyiz. Maalesef bu çatışmada da öbür taraf güçlü. Öbür taraf kuvvetli, çünkü idâre, bürokrasi ve büyük sermaye ellerinde. Basın ellerinde. Zaman zaman eğer nüfuzları var ise halkımızın değerlerine asla tahammül edemeyecek kadar bağnaz bir kitledir bunlar.

S. Başer : Hocam şimdi ister istemez bende mevzûun başına dönmek fikri uyandı. Şu sebepten: Böylesine kuvvetli durumda olan bir aydın zümre devleti elinde tutuyor. Bu bir zihniyet.

Aynı zamanda kendi içerisinde bir sistem de teşkil ediyor. Deminki ifâdenizden anladığım kadarıyla Avrupa Topluluğu'na giriş de gene o zihniyetin bir devamı gibi görünüyor. Şimdi böylesine kuvvetli neticeler veren, bir milletin târih içerisindeki yürüyüşünün istikâmetini değiştiren bir hâdise Tanzimat. Söze girerken elbette ki Tanzimat'ın bir öncesi vardı, onu hazırlayan bir zihniyet vardı dediniz. Milletin tabii yapısına bu kadar zıt düşen bir zihniyet nasıl teşekkül etti?

T. Yazgan : Şimdi...

S. Başer : İcrâcılar tarafından içeride o kadar açık söylene-miyordu belki o zaman; ama dışarıda, meselâ *Meternich* öyle söylüyor, yanlış hatırlamıyorsam. Bu Tanzimat fermânının gerisinde lâikliğe kadar giden bir felsefe seziyorum diyor. Siz ne dersiniz?

T. Yazgan : Şimdi ben doğrusu öyle düşünemiyorum, şartlar öyle getirdi ki!.. Evvelâ şu var. Şimdi Batı 19. asır başlarında 18. asır sonlarında son derece zengin bir Batı'dır. Bu zenginliğinde iki kıtanın bütün kaynaklarını kullanmak ve siyah derili insanın 7 den 70 e köle olarak kırbaç altında alın terinin aktarılması yatar. Bizde bunların hiç birisi söz konusu değil. Onlar kırbaçla köle çalıştırıyor, biz şehzâdemize siyah süt anneden süt emziriyoruz. Bizim insan anlayışımız başka, onların insan anlayışı başka. O insan anlayışındır ki, kendilerine dâhil o toplulukların, dünyadaki toplulukların hepsine vâsita gözüyle bakmış ve sömürmüştür. Korkunç bir zenginlik, alabildiğine bir zenginlik. O zenginliğin 19. asır başındaki Türkiye'yle mukâyesesi kâbil değildir. Bu göz kamaştırıcı ihtişam tabii onların ordularına da yansıyor, idâri teşkilâtlarına, her şeylerine yansıyor ve üretim fazlaları Türk gümrüklerinden içeri girmeye başlayınca bize de aksi istikâmette yansıyor. Bu yansımayı kabul etmemek mümkün değil. Verdiğim o rakam çok önemli bir rakamdır.

S. Başer : Bizim iktisâdi zarûretlerimiz dolayısıyla Tanzimat'ın o devirde yapılması gerektiği husûsunda bütün târihçiler müttefiklerdir. Yâni o devirde bu Tanzimat olmasaydı bir başka Tanzimat olacaktı diyor herkes. Burda herhangi bir tereddüt yok...

T. Yazgan : Tabii tabii. Peki ihtilâfımız nedir?

S. Başer : Burada benim anlamak istediğim, bugün bile

menfi tesirlerini gördüğümüz bir zihniyet var. Hattâ resmi bir ideoloji hâline gelmiş... Bir zihniyet...

T. Yazgan : İşte o zayıflığın içinde sana birçok şeyi birer birer, kabul ettirmişler. Kabul ettirilen şey müesseseseleşmiş, müesseseseleşen şey kökleşmiş, kökleşen şey yaygınlaşmış ve devletin, bürokrasinin, askerinin, sermayenin tabii hâli olmuş.

S. Başer : Yâni bizim aczimiz, daha sonra teslimiyeti getirmiş ve bu teslimiyetten resmi ideoloji doğmuştur diyeceğiz? İdeolojinin altında üstün bir fikirden ziyâde acz yatıyor diye düşüneceğiz?!

T. Yazgan : Tabii! Bu, aczin sonucudur. Biz, 16. asır ortalarında da kontrol ettiğimiz baharat yolu elimizden çıkınca buhran geçirdik. Avrupa bedâva baharat, altın, gümüş getirmeye başladı. O zaman o buhranı çözmek için bâzılarının tek taraflı kapitülasyonlar dediği imtiyazlar verdik. Onlara gelin malınızı pazarlayın dedik. Bize müsbet tesir etti aldığımız tedbir. Çünkü güçlüydük! O tedbir de gücümüzü devam ettirme imkânı verdi. Ama 18. asırda Batı'daki güç artışının ölçüsü dahi kâbil değil. İki kıt'adan altın gümüş akıyor Avrupa'ya, iki kıt'adan hammadde akıyor, iki kıt'ada siyah derili kırbaç altında çalıştırılıyordu. Bunu yabana atmak kâbil değil. Hep misal veriyorum, Ankara - İstanbul arası 450 km.'dir. 450.000 insanı dizseniz metrete bir kişi düşer. Bu insanları bir ay kırbaç altında, boğaz tokluğuna çalıştırın, 30 yıldır yapılamayan yol herhalde birkaç ayda biter. Bunu küçümsemeyin. O bir kıt'anın bütün insanların kullanılması çok büyük birikim getirmiştir Avrupa'ya. Dolayısıyla biz seviyemizi muhâfaza ettik desek, —ki edemezdik, çünkü bir sürü gelirler elimizden gitmiştir— bile onların birikimi korkunçtur. Dolayısıyla o durumda bizim acze düşmemiş olmamızı söylemek mantığa aykırı.

S. Başer : Burada ihânetleri ve düşmanların gayretlerini hariç tutarak düşünüyoruz...

T. Yazgan : Tabii... Onlar ârızî şeyler.

S. Başer : Efendim sizi bir hayli yorduk...

T. Yazgan : Estağfurullah! Bilmiyorum, çok mühim bir mesele bu... Şimdiye kadar birtakım suçlamalar yapıldığı zaman hep Cumhuriyet aydını, Cumhuriyet, Cumhuriyet dendi. Bir vâkiayı teslim aldık. Bunu hiç görmüyoruz. Atatürk o mânâ-

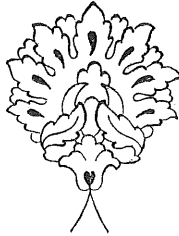
da inkılâp falan yapmadı. Zâten aydın bu kıyâfeti giyiyordu ne inkılâbı? Zâten aydın Fransızca diyor başka bir şey demiyordu değil mi? Yâni teslim aldığımız ve devlete hâkim olan münevver netice itibârıyla Cumhuriyet'in de münevveri, Cumhuriyet'in de idârecisi, Cumhuriyet'in devlet adamları olmuştur.

S. Başer : O zaman hocam bugün Tanzimat'a yeniden bakıp bir yeni durum değerlendirmesi yapmak ve geleceğe doğru yeni bir milli terki bin hazırlığına girişmek düşünüyor Türk münevverine...

T. Yazgan : Elbette, elbette!.. Bâzı şeyler var ki, nehir tersine akmaz. Onun gibi bâzı şeyleri mecbursun kabul edeceksin. Batı kültürü ile müşterek bir tarafımız olacak. İç içe giren iki dâirenin kesişmesini düşünürsek eğer, öyle bir kısım olacak. Onu atmak mümkün değil. Önemli olan, onun dışında kalan Batı kültürünü sokmamaya çalışmak. Yâni Batı kültürüne set çekmek, kendi kültürümüzü korumak ve geliştirmek lâzım. Tabii bunu mümkün görmediğiniz takdirde yelkenleri indirir ve her türlü müdâfaadan, her türlü gayretten vazgeçersiniz. Ama **Türk milleti olmak hakkını da kaybedersiniz.**

S. Başer : Değerli açıklamalarınız ve lûtfettiğiniz görüşleriniz için okuyucularımız ve kendi adıma çok teşekkür ederim hocam.

T. Yazgan : Ricâ ederim. Ben teşekkür ederim.

ÜÇ AYLARIN BAŞI

Nâzik ERİK

Çok şükür üç ayları idrak ettik. Bu mübârek günlerin şerefine **Isparta** çarşısında sokak araları yine renkli askılarla süs-
lendi.

Hristiyan âlemin yarı ticârî yarı dinî propaganda gâyesi ile çarşı içlerinde, kapı önlerinde, salonlarında yükselen Noel çamlarını, vitrinlerini saçaklarından pencere kenarlarına kadar evlerini sardırtdıkları dallı, budaklı çiçekleri ile minik ampullü, ışıklı süslemeler büyük şehirlerimizin mağaza vitrinlerine, dükkân önlerine kadar geldi. Hele bu yıl koca İstanbul'un kocaman **istiklâl caddesi**'ni bir baştan bir başa istilâ etti ama henüz bizim küçük şehrimize ulaşamadı.

Bire bin bulmasını niyaz ettiğimiz **Isparta esnafı** son yıllarda «**üç aylar**» gelir gelmez —caddelere değil tabii— arasta aralarına bir yandan öte yana ipler geriyor, üstünü renkli paket bağları yapılan renkli kalınları ile dolduruyor. Sokakları, dükkânlarının önünü süslüyor. Bununla da kalmıyor, **Regâib kandili** gelince kavşaklara sıcak helva kazanlarını, kocaman pişi tavalarını kuruyor, nasibi olana ikram ediyorlar. Gelip - geçen, yiyip - içenler de içlerinden gelerek duâ ediyor, «**Gayretleri meşkur olur inşaallah**» diyorlar. Cümle geçmişlerine rahmet, kazançlarına bereket niyaz ediyorlar.

Isparta'da bu işe ilk defâ kimin başladığını, bu güzel çığır kimin açtığını bilmiyorum. Her kim ise çocukluğunu, çocukluğundaki güzellikleri iyi hatırlıyor olmalı. Şimdi biribirinden görerek çarşı içinde eskiye benzer gelenek çığır açanlar evlerinde çoluk çocuklarına da o günlerin neşvesini sağlayabiliyorlar

mı bilmem. Ucundan kıyısından bir şeyler yapmaya gayret et-seler de bizim gördüklerimizi görmediklerine, aynı şartlar için-de yaşamadıklarına göre aynısının tekrârı kolay olmasa gerek.

Herhalde bugünkü hanımlar, ev hanımları dünküler gibi «**üç aylar geliyor**» telâşına pek düşmeseler gerek ki, şimdi o günlerdeki gibi «**Günler yaklaşıırken**» çamaşıra kalkışılmıyor, kalkışılrsa da bahçeden bahçeye akseden «**tokuş**» sesleri yok. Herkesin evinde, köylerde bile, çamaşır makinası var. Ne to-kuş taşı kaldı, ne kazan - düzen kuracak bahçe ne de tekne sı-ralayacak avlular. Bugünün genci **tekne** bilmez. Görse de tanı-maz bile...

Şimdi de ev temizliğine girilince camlar siliniyor ama, ne gıcır gıcır silinecek, fırçalanacak tahta odalar, sofalar var, ne de ovulacak tunç kapı mandalları. Kapılar türlü kuş sesi, tür-külü şarkılı zillerle açılıyor.

Şimdi kimse Regâib kandiline «**Pişi Bayramı**» demiyor. Hal-buki bizim çocukluğumuzda öyle denir, öyle bilinirdi. Sâdece temizlikle değil, her şeyi ile hazırlık yapılırdı. Bayram hazırlı-ğı... Bir kere o gün genç kızların, genç kadınların ve de ço-cukların yeni elbise giymesi âdet idi.

Geceden bütün hazırlıklar yapılırken «**kınalar**» bilhassa ih-mal edilmezdi. Çocuklara **yumma kına** yakılırdı. Bâzan avucu-nun ortasına bir yaprak koyuverirlerdi. Tâze genç kızların, genç gelinlerin kınası «**sakızlı kına**» ya da «**iplikli kına**» olurdu. Tırnağının ucunda lekesi eksik olmayan yaşlılar bile gıllı par-maklarına olsun kına koyuvermeği, tâzelemeyi —sevâbı için— sünnet diye ihmal etmezlerdi.

Kınalı elleri ile sabah, bir başka güzel olurdu. «**Ben**» kalıp kalmaması, —gelin kınasındaki gibi— mühim değildi. Ama tu-tup tutmaması merak edilirdi. Eh, ne de olsa sokakta birbirle-rininkini kontrol ederken eksikli olmamak isteği de vardı. Ve o merak ve telaş içinde çocuklar bezlerle sarılı yumuk ellerini uzatarak yer yatağında önlerine gelecek leğen ibriği onca sa-bırsızlıklarına rağmen sessizce beklerlerdi.

Büyüklerin abdestleri aldırılıp hizmetleri bittikten sonra sıra küçüklere gelirdi. Genç anneler leğen ibriklerle gelir, elle-rindeki bezler açılır, kınalar yıkanır, tutup tutmadığı sevinci - üzüntüsü, kınanın has olup olmadığı münâkaşası sürüp gider-ken, genç kızlar ile genç gelinler «**pişi**» alıp verirken kara ka-

ra daha bir güzel olsun, daha bir güzel görünsün diye, kınalı ellerini nişadırlama telâşına düşerlerdi.

Pişilerin dağıtılacağı sepetler akşamdan süslenir, hazırlanırdı. Sebebini hâlâ bilemem ellerimize birer çiğnem de damla sakızı tutuşturulurdu. Halbuki sâir günlerde sakız çiğnemek ayıp, pek ayıp idi. Kınalı ellerimizde sepetler, yeni bayramlık elbiselerimiz ile kapı kapı pişi dağıtmak için sıramızı biraz da hevesle beklerdik. Komşu teyzelerden pişiyi alırken avucumuza bir-iki şakşak helva sıkıştırıran da oluverirdi...

Yaşlılar unu akşamdan eletmiş, mayayı üretmiş olurlardı. El teknesi, esiran hazır olurdu. Pişi tahtası, pişi oklavası daha küçük daha değişikti. Pişi hamurunu yoğurmak kadar pişirmek de mârifet idi. İnce uzun - kuru pişilik odunlar yazdan ayrılır, kenara konurdu. Bağ budasından toplanıp gelmiş asma çubuklarından hiç değilse bir iki deste ocağın yanına konurdu... Eğri-büğü olmadan tavadan alınıp, yağı süzölsün diye ilitirilere, kevgirlere yığılan pişilerin güveyi benizli, pembe pembe, yumuşak yumuşak olması matlup idi. Al bir pişi, ver bir pişi, havası içinde konu komşuya dağıtılırken avrad işi olanlar göze çarpardı. Elini kolunu yakmadan, yağı sıçratmadan ateşin başından işi bitirip kalkabilmek, yağı tavında, ateşi harında idâre edebilmek gerçekten avradlık bir işti.

Bir taraftan beze verip bir taraftan açanların gayreti ile pişiler essahtan avratların elinde kızgın yağ tavalarından ilitirilere, oradan da sepetlere aktarılırdı. Elbirliği ile işler ne de çabuk bitiverirdi.

Tabii, bizler onu bunu değil, yağın iyi kızıp kızmadığını ölçmek, biraz da çocukları sevindirmek için tavaya salınan simitlerin çıkmasını beklerdik. Biraz yüz bulunca, işler hafifleyince ocağa yaklaşırdık. Büyüklerden biri gönlümüzü alır, ellerimizi hamura bastırırdı. Her çocuk kendi eli büyüklüğünde kendi eli kalıbındaki pişi ile sevindirilirdi. Dağıtılacak olanlar bitince kenara ayrılan hamurlar ortaya çıkar. Kıymalı, peynirli, cevizli pişiler akşam sofrası için hazırlanır, cevizli pişiler pekmeze yatırılırdı. Akşam sofrasında babanın köşesine kurulup, yaş sırasına göre herkesin sininin etrafına diz çöküp oturduğu o günler ne güzeldi...

İş biter, yaşlılar ellerinde tespihleri köşelerine çekilirlerken takım taklavatı yerli yerine yerleştirmek, ateşe su dökme-

den pişi ocağını halletmek elbette gençlerin vazifesiydi.

Kandil günleri ocakta mutlakâ et pişmeli idi. «Et bulamayan kelle pişirsin. Onu da bulamazsa ciğer,» derlerdi. «O gün et pişmeyen ocakta domuz kafası kaynar»a inanılmazdı herhalde; ama söylenirdi.

Bayram sâdece genç gelinlerin ve de kız çocukların değildi tabii... Mahallenin gençleri, delikanlılar mahallenin câmiî ya da mescidine uzanan yolu tıpkı şimdiki arastalar arası gibi renkli krapon kâğıtları ile süslerlerdi. Bu süsleme sâdece bir taraftan öte tarafa gerilmiş iplerdeki renkli tırtıllardan ibâret değildi. Aralarında kedi merdivenleri, fenerler, kâğıttan yapılmış gemiler de olurdu. Gençler bilhassa özenirlerdi. Zîra bu mahalleler arası bir üstünlük yarışı, bir haysiyet meselesi idi. Rekâbete dayanırdı. Genç delikanlılar mahalle mahalle dolaşır, birbirlerininkini kontrol ederlerdi. Her rekâbette olduğu gibi «hâdise»ler de çıkardı. Biri birininkini bozmak isteyenler, korumaya çalışanlar... Bu arada mahalleler arası kavgalar bile olurdu.

Kavgalara değil ama «askı dolaştırma»ya mahallenin 8 yaşından küçük kızları da dâhil, kızlı erkekli bütün çocukları küçükler de iştirak ederlerdi. Mescidin ya da câmiin önünde müezzinin, kayyumun da yardımıyla hazırlanmış «askı» hazır dururdu. Yukarı tarafı hafifçe yuvarlatılmış tahtadan, çivili dikdörtgen şeklinde bir pano idi bu. Arkasında, alt kısmında el ile taşınabilmesi için kenarlara taşan kolları vardı. Üst arka çivisinde bir deste mum asılı dururdu. Büyükler iki tarafından tutup kapı kapı gezdirirken bir ağızdan:

Şamdan şamadan
Uçkurdan peşkirden
Ne verirsen elin ile
O da gider senin ile.

diye başlar sonra da küçüklü büyüklü bütün alay, hep bir ağızdan bağırırlardı:

Camiye hayır edin
Mum verin

Aralanan kapılardan hazırlanmış mum desteleri, hayır etmek isteyen yaşlıların sandıklarından sepetlerinden çıkardıkları yıl-

larca saklanmış yağlık, uçkur, peşkir kumaşlar satılsın, parası ile câmi ışıklansın diye «sevâbına» uzanır, askının çivilerine hemen takılıverirdi. Gece yapılacak fener alayı sevap için bu toplanmayı yapan gençlerin eğlencesi idi.

Evde kandilleşmek için el öpmeler sabahtan başlardı. Ölü-sü berâber, dirisi berâber olan komşular pek ihmal edilmezdi. Şakşak helvalar daha çok el öpmeye gelecek komşu çocukları için hazırlanırdı.

Aslında kandil mübârekesi zarûrî bir ihtiyaç idi. Hısıma, akrabâya, mahallenin büyüklerine mutlakâ gidilirdi. İlk günü olmasa da olabilirdi. Birkaç gün gecikse de olurdu. Ama mutlakâ ziyâret edâ edilmeli idi. Kadınlar kolay kolay sokağa çı-kamazlardı. Zâten gidilince de hemen kalkılmaz yemekleme-den misâfir gönderilmezdi. Biraz da bu yüzden ziyâret için bol vakit ayırmak gerekirdi.

Reşep, Şaban ayları ilâhileri, faziletleri, ibâdetleri ile fark-lı olsalar da oruçları, tespihleri ile üç aylar bir bütün idi san-ki... Pişi bayramı ile başlar Ramazan bayramı ile biterdi. Ama Ramazan! O, ayrı bir âlemdi.

Benim küçük şehrimde şimdi de üç aylar yaşıyor. Her evde değilse bile...

SAKSI ÇİÇEKLERİ

Kemal Yurdakul AREN

*«Zamânımıza kaktüs medeniyeti
adı verilmelidir.»*

Ekrem Hakkı AYVERDİ

«Bir Gülüştür Çiçek!» :

Gülibrişimlerin, filbahrilerin, erguvanların, leylâkların, yâ-seminlerin, akşam sefâlarının, sarmaşık güllerinin sarıp sarmaladığı, havuzlu, kameriyeli, yolları çakıl döşeli, bahçeli evler devri bitti artık. Şimdi her biri bir devâsâ insan silosu olan gökdelenler çağı başladı. Buralardaki otuzbeşten başlayıp, ortalama altmış, seksen, az kabadayıcısı yüz metrelik meskenlerimize bakıp, acaba «Dünyâda mekân, ahrette imân» kavline göre, imânımız da mı küçüldü?, diyorum. Bu nohut oda, bakla sofa dâirelerde باشیم içerde, ayaklarımız dışarıda barınmaya çalışıyoruz. İkış tikiş eşyâlar arasında birşeylere veyâ birbirimize çarpmadan do-laşmak ne mümkün!..

Ne ki, bunca darlık, daraşlıkta bile insanoğlu çiçekten ve yeşilden vazgeçemiyor. Ne kendisinin, ne de eşyâlarının sığabildiği şuncacık mekânlarda dahi çiçeğini, yaprağını yetiştiriyor. Pencere içlerinde, radyatör üstlerinde, balkon kenarlarında, saksı saksı çiçekler, yapraklar... ve, şahsiyetsiz, renksiz, zevksiz ama acâib, ama enteresan kaktüsler... Çoğunun adları da kendileri gibi batıcı, incitici: Kaynana dili, kaynana kafası, dedemin sakalı v.b. ...

Hâsılı günümüz insanı, sığamadığı, sığışamadığı meskeninde saksı çiçekleriyle, yapraklarla, kaktüslerle oyalanmakta, avunmakta.

Avunsun!.. Kendi etti, kendi buldu. Kim dedi ona, «Ölmeden evvel ölünüz!» lafzı kudsisini böyle anla, diye!..

Günümüzün insanı varsın, yapraklarıyla, dallarıyla kendisini bir ana şefkati sıcaklığında koruyan, kucaklayan ulu ulu ağaçlar yerine, bodur saksı çiçekleri, kösemen kauçuklar ve minyatür kaktüslerle avunsun. Derdim o değil!...

Benim Derdim... Çocuklarımız!...

Çocuklarımızı da saksı çiçekleri gibi yetiştirdiğimizin bilmem farkında mısınız?...

Her türlü bakımlarını hiç ihmâl etmiyoruz. Doğdukları dakikadan itibaren teknolojinin bütün imkânlarını onlara hasre ediyoruz. Her türlü mikroptan arınmış küvezler mi dersiniz, beslenme yönünden ana sütüne eş değerde, üstelik lüzümlü vitamin ve minerallerle takviye edilmiş hazır mamalar mı dersiniz, her şey onun emrine tahsis ediliyor. Hazır mamalar öyle faydalı ki, bir defâ emniyetli, steril! Sonra annenin estetiği bozulmuyor. Çok yönlü faydalı.. Ama nedense çocuk biraz büyüyünce şişman, hantal ve biraz da aptalımsı bir görünüş alıyor. Gerçi annenin fiziği korunmuştur ama «Şişko yavrusu ile Ana» kompozisyonunda da görünür bir uyumsuzluk var. Eh, ne yapalım bu kadarcık bir aksaklık da sineye çekilecek. Zâten günün uyanık geçen zamanlarında çocuk ya kreşte, ya da bakıcı kadının elinde. Anneyi nerede, ne zaman bulacak da, berâber resim çektirecekler de, uyumsuzluk meydana çıkacak!.. Olacak iş değil! Yeter ki yavrumuz sağlıklı olsun.

İlerleyen senelerle çocuğun birlikte olduğu eşyâlar da değişiyor. Şimdi artık babayla oynadıkları köprülerden, tünellerden geçen, istasyonlarda kendiliğinden duran o hârika trenlerin yerini, bilgisayarlar, müzik setleri, videolar almıştır.

Çocuğumuzun dünyâsı artık duvarları —tavanlar da dâhil— posterlerle kaplı, volkmenli, ekolayzerli ikiye ikilik, loş, kartartılmış ışıklı bir odadır. Yer yer bilhassa bozuk bir kaligrafi

ile yazılmış vecizeler: «Yaşamak değil, beni bu telâş öldürecek!» yahut, «Gülümse, ne düşündüğünü bilmesinler!»

Gerçi çocuğunuz hava alsın, sıkılmasın diye yazdan yaza sayfiyeye çıkıyor, işinizden fırsat bulabilirsiniz pikniğe falan da gidiyorsunuz ama gene de çocuğumuzun asli mekânı odasıdır. O ikiye ikilik posterli, volkmenli, ekolayzerli, bilgisayarlı, video-lu kendi odası.

Yeni Dünyâ, İkiye İkilik Bir Hapishânedir :

Hiç çıkarmadığı kot pantolonu ile yatağının üzerine uzanır, posterlerini seyrederek gibi yapar, aslında görmez, sesi sonuna kadar açılmış müzik setinde ritmi belirsiz ama insanın elini ayağını gayrı ihtiyârî harekete geçiren, kendisinin müzik dediği ama aslında müzikle uzak yakın bir ilişkisi olmayan bir gürültü-yü dinler.

Gerek volkmen, gerekse yüksek frekanslı hoparlörler onu yaşanan dünyâdan ayırmakta, kendi yapay dünyâsına hapsedmektedir. Hapsedmekte ama bu korkunç ses bombardımanı onda ne düşünme hassası bırakıyor, ne muhayyile gücü. Kafasının içi sâdece bir et parçasıdır. Fonksiyonunu ifâ etmeyen, dumura uğramış bir et parçası. Çünkü ses yoluyla beyin uyuşmuştur. Aslında ayrıca uyuşturucuya hiç gerek yok.

Bu çocuğu bir de okula veriyoruz. En çağdaş, en gelişmiş öğretim sistemi, «**Odio-vizüel**» sistem. Yâni görme ve işitmeye dayalı öğretim metodu. Toprağı bol olsun XX. yüzyılın en büyük pedagogu denilen Alain, «en mükemmel öğretim çıplak bir sınıfta bir kara tahta ve bir parça beyaz tebeşirle yapılandır.» diyordu. O, XXI. yüzyılın imkânlarını nereden bilebilirdi ki? Şimdi kulaklarda kulaklıklar, gözler ekranda, şartlanma yoluyla öğretim başarılı sayılıyor. Bu sistemde, bütün iddialara rağmen çocuk dış dünyâdan tamâmen kopuktur. «**Nasıl, neden, niçin?**» sorularına yer verilmiyor. Sorularımız sâdece: «**Ne, nedir?**»

Bu Çocuk Bir Ansiklopedik Gevezedir :

Lüzumlu lüzumsuz bir yığın mâlûmâtın depo edildiği canlı bir diskettir artık çocuğumuz. Sınav adı verilen makineye soktuğunuzda evvelce yapılmış kayıtlara uygun soru tuşlarına basarsanız anında cevap alırsınız. Ama sakın olmaya ki «**Bu neden böyle?**» yâhut «**Niçin şöyle değil?**» gibi bir soru sormayın. Zavallıcığın eli ayağı birbirine dolaşüyor, bir telâş, bir panik, ve... sonuç: **Cevap yok!**

Elbette yok! Çünkü diskette böyle bir kayıt yok. O ne yap-sın!..

Oğlaktan Korkan Çocuk :

Bu çocuğun dış dünyâ bilgisi sıfırdır.
Bu çocuğun teşebbüs kâbiliyeti sıfırdır.
Bu çocuk gerçek hayâtı hiç bilmemektedir.

Bir gün 9 - 10 yaşlarında bir oğlan çocuğunun sokakta bir ağaca- bu apartman yığınları arasında nasılsa kalabilmiş bir ağaca- bağlanmış bir oğlaktan, onun sevimli sıçrayışlarından korkup yolun karşı tarafına kaçtığını, fırından aldığı ekmeği göğsünün üstüne bastırıp kenardan kenara bir an evvel evine kapağı atmaya çalıştığını hayretle görmüştüm. Bu tuhaflik başkalarının da dikkatini çekmiş ki, birisi: «**Oğlum o keçi yavrusu! Keçi, hani kuzu var ya, minik kuzucuk, onun arkadaşı bu...**» diye onu durdurup, elinden tutarak sevmeye götürmek istedi. Çocuk direndi, ve elini tutan elden kurtulup evine doğru koşmaya başladı.

★
★ ★

Kendi Arabalarından Başka Arabaya Binmemiş Çocuk ve Annesi :

Bir gün Lise I. seviyesindeki öğrencilerle: «Yaşadığımız şehri tanıyalım!» adlı bir gezi düzenledim. Öğrencilerimle, merkezi bir yerde, belli gün ve saatte buluşmaya karar verdik. 15 - 16 yaşlarındaki bu çocuklardan büyük bir kısmı kendi başlarına evlerinden buluşma yerine gelemediler. Çoğunu bir büyüğü getirip bana teslim etti. Hele bir tânesi... arkadaşı anlattı, gelmeyi çok istemiş; ama, babasının o gün ve o saatte pek önemli bir işi varmış, onun için getirememiş. «Peki annesi?..» dedim. Annesi de, kendisi de o güne kadar kendi arabalarından başka bir arabaya binmemişler. Umûmî vâsitalara nasıl binilir, bir yerden bir yere nasıl gidilir, bilmiyorlarmış. Aklı bizde kalmış ama, ne yazık ki gezimize katılamamış!

*
* *

Aziz. Anneler, Babalar!

Bu tarz davranışlar, adı ne olursa olsun, ister ihtimam deyin, ister özen göstermek deyin, ne dersiniz deyin, sağlıklı bir çocuk eğitimi değil! Çocuğunuzu bir saksı çiçeği olmaktan çıkarın. Onu dış dünyaya salın. Dışarının sert, soğuk, haşın havası sizi korkutsa bile, inanın çocuğunuza çok iyi gelecektir. Merak etmeyin dışarının mikroplu suyu, kirli havası, sizin steril bakımınızdan çok daha sağlıklıdır. Bırakın çocuğunuz mikropla tanışsın, vücut mikrobu alsın, müdâfaa mekanizmaları harekete geçsin, gelişsin. Hafif ateş yapsa da endişe etmeyin, bünye onu yenecektir. Toprakla, çamurla oynasın çocuğunuz. Toprak, çamur insan oğlunun asli hamurudur. Aslından uzaklaştırmayın yavrunuzu.

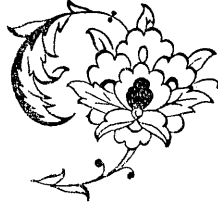
Bilir misiniz, Ispartalılar çocuk doğar doğmaz buz gibi suya daldırır, çıkarırlarmış. Mevsim kış ise çocuğun vücudunu karla ovarlarmış.

Burada anlatamıyacağım ama, işinizden artırıp da on dakikacık okumaya vakit ayırabilerseniz **Ömer Seyfettin**'in «**Pireler**» adlı hikâyesini bir okuyun derim.

Ve, yine derim ki, mutluluk açık havadadır, tabiatın konyundadır, hoplayıp zıplamadadır.

Tabiattaki en müthiş gürültü bile bir ilâhî senfoninin bölümlerinden olduğu için rûhu çöştürür, kanı kaynatır. İkiye ikilik bir hapishânenin uyusukluğunu, toksinlerini üzerimizden alır, yok eder.

GÜNEŞ ALTINDA KIR ÇİÇEKLERİ RÜHUMUZU ISITAN, SİCACIK BİR GÜLÜŞTÜR.

KANÂAT

Hayri BİLECİK

Beşerî ihtirasların basın, televizyon, reklâmlar, hattâ eğitim ve öğretim yoluyla alabildiğine kamçılandığı bir devirde yaşıyoruz. Artık pek çoğumuz için paranın vâsıta olmaktan çıkıp gâye hâline geldiği inkâr edilemez. Zenginliğin, mevki ve şöhretin ölçüleri, sınırları tahrip edilmiş, bedeni arzû ve istekler frenlenemez olmuştur. Günümüz zenginlerinden pek çoğu, gözü doymadığı için fakirlikten, mevki ve şöhret sâhibi olanların mühim bir kısmı da, daha yükseklerle çıkmak ihtirâsıyla, alçalıp küçülmekten kurtulamamaktadır. Netice mâlûm: Fert ve cemiyeti içten içe kemiren kıskançlıklar, dedikodular, iftirâlar ve ardı arkası kesilmeyen çeşit çeşit huzursuzluklar...

Çâre; müessir iktisâdî tedbirler yanında, kâbiliyetli ve hamle gücüne sâhip insanlarımıza, meşrep ve şahsiyetlerini zedeleden hırslarını hayra yöneltecek bir vicdânî kontrol sistemi kazandırmaktır. Bunu da ancak şuurlu bir imandan doğan vatan-millet sevgisi, sabır, şükür, ferâğat, diğergâmlık ve bilhassa kanâat gibi üstün millî-mânevî değerlerimizi, basiretli bir maârif politikasıyla bugüne taşımak, yâni günlük hayâta tatbik edilir hâle getirmek sûretiyle gerçekleştirebiliriz.

Bilhassa kanâat diyoruz. Zira, günümüzde yok olma noktasına gelen bu değer, geçmişteki huzurlu ve müreffeh hayâtımızın temel unsurlarından biridir.

Bu müstesnâ değeri: Bir insanın, Cenâb-ı Hâk tarafından tâyin edilen nasip ve kısmetine râzı olması, yâni hakkına rızâ

gösterip sâhip bulunduklarından hoşnûd olarak açgözlülük ve tamahkârlıktan uzaklaşmasıdır, diye târif edebiliriz. Yine aynı mânâdan hareketle, bir kimsenin, kendisine ilâhî bir lütuf olarak bahşedilen idrâki ölçüsünde beğenip hoşnûd ve râzı olduğu görüş, fikir ve zanna da kanâat demişiz.

Ancak hemen belirtelim ki, bizim kültürümüzde kanâat; aslâ tembellik içinde başkalarına muhtaç olarak yaşamak, zillet, meskenet ve avuç açmaya rızâ göstermek değildir.

Bu lüzumlu tesbitten sonra artık, kanâatin kültürümüzde kazandığı mânâları, târifindeki unsurlardan da yararlanarak şöylece hülâsa edebiliriz:

1 — Kanâat sâhibi olmak, yâni Cenâb-ı Hakk'ın tâyin ettiği nasip ve kısmete rızâ gösterebilmek için önce, O'nun varlığı ile var olduğumuza ve elde ettiğimiz veya etmek istediğimiz her şeyin, esas itibâriyle O'na âit bulunduğuna tereddütsüz inanmak gerekir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de: «**Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar! Dünyâ hayâtında onların mâişetlerini bile aralarında biz taksîm ettik.**»¹ buyurularak beyân ediliyor.

Evet ama hiç birimiz; mâdemki mâişetimizi Allah tâyin ediyor, o halde bunca çalışmaya, didinmeye ne lüzum var, diyemeyiz. Zira bir başka âyet-i kerimede Cenâb-ı Hak: «**İnsan için çalışıp kazandığından başkası yoktur.**»² buyurarak kullarından herbiri için tâyin ettiği kısmetin, ancak onların çalışması ile elde edilebileceğini kesin bir ifâde ile belirtiyor.

Şu halde kanâatkâr olmanın ilk şartı, önce kulluğa rızâ göstermek, sonra da kulluğun gerektirdiği şekilde yaşamaktır. Hiç kimse, kendisi için tâyinedilen nasip ve kısmetin ne olduğunu bilemeyeceğine göre, taleplerini gerçek sâhibine arz ederek, kulluk sınırları içinde üstün bir gayretle çalışmak da, aslında kulluğa kanâat ve rızânın icâbıdır, diyebiliriz.

Aksi halde insan; hangi seviyede bulunursa bulunsun, kula kul olmaktan kurtulamaz. Başka bir ifâdeyle; gücü, kuvveti ve imkânı varken çalışmayıp, Allah'ın takdiri önünde acizden başka sermâyesi bulunmayan kulara el açar hâle gelen, kim olursa olsun, dilencinin kapısında dilenci durumuna düşmekten öte bir bahta erişemez. Elbette ki bu derece alçalan bir insan, ihti-

1 ZUHRUF : 32.

2 NECM : 39.

raslarını kontrol altına alacak kanâatten de mahrum kalacağı için, aslâ gönül huzûruna kavuşamayacak ve neticede, üstün bir refah seviyesine erişse de bu, ya dalkavukluğunun ya da hürriyetinin bedeli olacaktır.

Asırlar ötesinden günümüz insanını ikaz edercesine:

**Doyulmaz hân-ı ihsâna kanâat gelmez insana
Kerem gördükçe ey Bâkî gedâlardan, recâ artar.**

diyen büyük şâirin anlatmak istediği de bu olsa gerek.

2 — Kanâat sâhibi olmak isteyen insan; kısmetine erişmek, rızkını temin etmek için bir yandan var gücüyle çalışırken, diğer yandan da elindeki ile yetinip hakkına, yâni hak ettiğine râzı olacaktır. Bu da en azından, başkasının hakkına el uzatmamak, hak edene hakkını vermek, hırs, tamah, cimrilik ve açgözlülüktен uzaklaşıp gönül huzûru içinde yaşamak demektir.

Bir hadis-i şerifte: «**Kanâat bitmez, tükenmez bir hazinedir.**» buyuruluyor ve dolayısıyla kanâat sâhiplerinin Allah'dan başkasına muhtaç olmayacak bir zenginliğe erişecekleri müjdeleliyor.

Elbette ki, böylesine bir zenginliğe erişeceklerin alınları açık, başları dik olacaktır. Zîra onlar, Allah'dan başkasına boyun eğmez, güçleri nisbetinde çevrelerine yâr olur, asla bâr olmazlar. En azından, ihtiraslarını ve zaaflarını rahatça kontrol edebildikleri için, satın alınamazlar. Onların dostluklarına riâyâ, menfaat bulaşmaz. Zîra, sevdiklerini Hak için severler. Başka bir ifâdeyle, böylesine bitmez tükenmez bir hazîneye sâhip bulunanlar, insan olmanın ve gerçek hürriyete erişmenin huzûru içinde birer şeref ve haysiyet timsâli olarak yaşarlar. Nitekim, bunun başka türlü olamayacağını da yine: «**Kanâat eden azîz, tamahkâr olan da zelil olur.**» hadis-i şerifinden öğreniyoruz.

•
*Merhum
Banguoğlu
Vakfımız
sohbetlerinden
birinde.*
•

İKİ YILDIZ KAYDI

Doç. Dr. Kâzım YETİŞ

Türklük dünyâsı Mart ayında iki büyük evlâdını, hayatlarını kendine vakfetmiş iki âlimini kaybetti. **Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu** ve **Prof. Dr. Bahaeddin Ögel**.

Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, seksen küsur sene yaşamış ve bir yığın hâtıra ve tecrübe kazanmış bir âlimimizdi. Türk dilinin yaşayan en büyük otoritesi. Gittikçe parlayan ve daha da işlek hâle gelen bu zekâ ve hâfıza berâberinde neler götürdü? Banguoğlu Hoca'yı birazcık tanıyanlar, onun sohbetinde bir defâ olsun bulunanlar bu noktadaki kaybın büyüklüğünün farkına varacaklardır. O, yarım asırlık yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarının zirvedeki isimlerinin yakınında bulunmuş bir müşâhidi idi. Üstelik ilimle politikayı, geçmişle günü birleştiren bir zekânın sâhibi. Öte yandan devletliler kendisinden müstağni kalamıyorlardı. En azından geçmişi kendisinden bir defâ dilemek istiyorlardı. Meselâ 12 Eylül iktidârı, ondan **Dil Kurumu**'nun dününü ve gününü dinlemek istemişti. Çünkü o, başından beri dil ile ilgili çalışmaların en azından yakın bir müşâhidi olmuştu. **Mustafa Kemal Atatürk** ve **İsmet İnönü** devirlerini sâdece yaşamamış, yaşanan olayların ve yaşayanla-

Merhum Prof. Tahsin Banguoğlu, Vakfımız mütevelli heyeti başkanı İlhan Ayverdi ve Vahit Erdem ile birlikte bir Kubbealtı konferansını tâkip ederken.

rın yakınında bulunmuştu. Üstelik çok kuvvetli bir hâfızası vardı. Bunların yazılmaması ne kadar büyük bir kayıptır.

Fakat o, her şeyden evvel bir dil bilgini idi. Hattâ ölümünden on gün evvel kendini ziyârete gelen meslektaşlarına, hazırlamış olduğu geçmişten günümüze Türk dilinin şive tasnifini gösterecek ve tezini heyecanla anlatacak kadar dinç bir bilgi ve zekâyâ sâhipti. Türk dilinin çeşitli devreleri ve meseleleri ile hayâtının sonuna kadar uğraştı. Bilhassa Cumhûriyet devri Türkiye'sindeki gramer ve terim çalışmalarında onun ayrı bir yeri olsa gerek. **Türkçenin Grameri** bir yığın terim ve meseleyi tartışmaya açmıştır. Onun dikkatleri en azından yeni uyanışlara sebep olacak, teklifleri münâkaşa edilecektir.

Vefakâr Millî Eğitim Bakanımız Hasan Celal Güzel, cenâze merâsiminin sonuna kadar bulunmakla, Hoca'ya Millî Eğitim câmiasının kadirşinashğını göstermiş oldu. Banguoğlu'nun

millî eğitimdeki hizmetlerinin belki hiç unutulmayacak olanı, din dersini Türk millî eğitiminin meselesi hâline getirmesidir. Ancak onun bakanlığı zamanında yeni nesillere din eğitimi verilmek ihtiyacı duyulmuştur. Rahmetli bu ihtiyacı ilk duyan bakanımız olma bahtiyarlığına ermiştir. Ayrıca mekteplerdeki gramer programlarının esâsı da onun kaleminden çıkmıştır.

Banguoğlu elbette çeşitli yönleri ile ele alınacak, hatâları ve sevapları teker teker tesbit edilecektir. Ama bütün bunlar yapılırken, onun; 31 Mart'tan itibaren cemiyetimizde büyük sarıntıların yaşandığı, binlerce kilometrelik vatan parçaları ile beraber asırların bereketi millî değerlerimizin kaybedildiği, hattâ kendi kendimizi inkâra varacak şekilde târihimizin ve değerlerimizin berhevâ edildiği bir devirde yaşadığını ve atıldığımız mâcerâdan, mâcerâcılıktan kurtulup kendimize, kendi şahsiyetimize döneceğimizin şuuruna ilk varanlardan olduğunu unutmamak gerekir. Üstelik bu mâcerâyı yaşamış bir insan olarak o, mâcerânın sonunu görebilmisti. Kendimize döneceğiz diyordu. Esâsen bir milletin akışının zorla yapılan bir «gölet»e sıkıştırılması mümkün değildi. Banguoğlu, bunun zamanında farkına varmış; kıralcılık hastalığına tutulmamıştı. Kubbealtı'ndaki konferans ve sohbetleriyle kendine yeni bir menfez bulmanın rahatlığı içerisinde durmadan konuşuyor ve yazıyordu. O konuştukça rahmetli Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin heyecanlandığını unutmak mümkün değil. Bu, Tahsin Bey için âdetâ bir keşif ve doğuştu. Bu bakımdan onun çalışmalarını değerlendirirken yaşadığı devri ve hayat çizgisini gözden ırak tutmamak gerekir. Çünkü o, çöküş ve yeni bir doğuşu ve bunların getirdiği meseleleri beraber yaşamıştır.

*
* *

Ögel Hoca, Türk târihinin ve bu târih içerisindeki Türk kültürünün yılmaz araştırmacısı ve tesbitcisiydi. Yazamadıklarının, yazmaya fırsat bulamadıklarının yazdıklarından daha çok olduğunu söylesek kaybın büyüklüğünü bilmem anlatabilir miyiz? Bahâeddin Ögel'in kitapları ve çalışmaları daha 70-80 sene evvel bilinmezlerle ve sislerle dolu Türklük bilgisinin almış olduğu mesâfenin en güzel örneğidir. Öte yandan bu eserleri ile o, Türk kültürünün sâdece zenginlik ve çeşitliliğini göster-

mekle kalmamış; diğer büyük kültürlerle boy ölçüşecek yapıda olduğunu da anlatmıştır. Aslında onun yaptıkları, belki, sâ-dece karanlıklara tutulmuş bir aydınlatmadır. Tabiatıyla burada görülebilenler muhakkak ki görülemeyenlerden daha azdır. Bizim kültürümüzün daha pek çok cephesi vardır ki yeni Ögel'leri beklemektedir. **Hele bütün bunların terkibini yapacak büyük yorumcu bu milleti ihyâ ve ibdâ edecektir.** İnşaallah çok fazla beklemeyiz.

Türk dünyâsının bu iki evlâdını kaybetmenin üzüntüsü gerçekten büyük. Yerlerinin doldurulamayacağını söylemek, milletimize olan imânı kaybetmekten farksızdır. Fakat bir taraftan pek çok kaybımız olacak, diğer taraftan da belki yıllarca bekleyeceğiz. Her ikisine de Allah rahmet eylesin.

ULU BİR OSMANLI ÇINARI EKREM HAKKI AYVERDİ'NİN ARDINDAN

Fuad SAMUK

Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi'nin vefat sene-i devriyesi dolayısıyla bu yazıyı kaleme alabilmem, büyük insan için kalem oynatabilmenin ne kadar güç ve zor olduğunun idrâki içerisinde pek çok tereddütler geçirdikten sonra mümkün olabilmiştir. Çünkü, devrimizde yaşayan Osmanlı - Türk medeniyetinin gerçek bir temsilcisi idi. Takdir buyurulur ki böyle bir medeniyetin tavsifi, araştırma ve tedkikler neticesinde ne kadar meşakkatli hattâ bugünün anlayışıyla muhal ise, işte onu da bütünüyle anlatmak o derece güç.

Onun için mezkûr medeniyetin kültür ve iman âbidesi olan bu aziz insanı kıyısından kenarından tutup, kendisi hakkında bâzı intibâ ve hâtıralarımı yazmakla iktifâ edeceğim.

1968 senesinin yazında **Bursa'dayız**. Câmî röleve çalışmaları dolayısıyla yardımcı olarak kendileriyle berâberdim. **Murâdiye'ye** çıkmıştık. E. Hakkı Beyefendi bir kitâbeyi okuyup not almak için durdukları sırada yanımızdan orta yaşlarda bir insan grubu geçiyordu. Bizleri Türkçe bilmeyen ecnebilere benzetmiş olacaklar ki, rahatça duyabileceğimiz yüksek bir sesle: «**Şu gâvurlara bakın. Bize âit kitâbeleri okuyorlar da bizler okuyamıyoruz,**» diye hayıflanarak geçtikten sonra E. Hakkı Bey'in âniden çok asabi ve yüksek bir sesle arkalarından: «**Ben gâvur değilim, müslümanım,**» diye bağırması üzerine bu gurup kaçarcasına oradan uzaklaşmıştı.

Buradaki aksülameliyle, kendilerinin, idraki seviyesinde müftehiri olduğu dinine, imânına dolayısıyla zülfiyâra toz kon-

durtmayan ve bunun için de ne gerekiyorsa pervasızca yapabilen yüksek bir imânın sâhibi olduğunu görmekteyiz. Zâten bu imânla değil midir ki, bir insan gücünün fevkindeki meşakkatli ilmi çalışmalarını yapmış ve bu sâyede Osmanlı Türk mîmârisini meçhul olmaktan kurtarıp, vermiş olduğu makâleler hariç 28 adet eserle asrımıza mümtaz imzâsını atmıştır.

Bir başka ifâdeyle söz konusu iman gayretinin içerisinde hemen hemen 10 asırlık bir ilâhi gâyenin yattığını biliyoruz: **Îlâ-i Kelimetullah!** Yoksa bu ulvi gâyenin mevcûdiyetinden bihaber olsalardı, mevzû bahis eserleri kısa bir zaman aralığında verebilmeleri herhalde mümkün olamazdı. Amma bunda, kendilerinde mündemic yüksek kültür ve enerjinin payını unutmamak lâzımdır.

Yukarıda lâf atıp kaçan o zavallı gurup için de bir çift sözüm olacak ki, bu şimdiye kadar içimde bir hicrandı!

Ceddinin değil eserlerini, mezar taşlarını dahî okumaktan âciz bırakılmış, öksüz diyebileceğimiz bir neslin temsilcisi pozisyonundaki o gurubun hâlisâne niyetindeki bu tezâhürlerinde, aczin getirdiği psikolojik bir iç burukluğunu tesbit etmemek mümkün değildi.

*
**

Acaba insanı bir özge âlemin efsunkârlığına çekip götüren Süleymâniye'deki mimârî çizgi ve nisbetlerin organizasyonunu Koca Sinan nasıl yapabilmişti? İşte bu سوال E. Hakkı Ayverdi Beyefendi'ye sorulduğu vakit cevap tek bir kelime idi: **Kültür!..** Yâni bir zamanlar İslâm âleminin, hattâ bütün dünyanın yüzünü güldürmüş olan **Osmanlı Türk Kültürü!**

Bunu kendileri, bir makâlelerinde bakın nasıl ifâde ediyorlar: «Türk nasıl **Îlâ-i Kelimetullah'a** soyunmuş, sâde ve vakur bir seciyede ise, mîmârisine, yaşayışına da aynı usûlü tatbik etmiştir.»¹

İşte bu mâbede ve bunun gibilere beni bu gözle baktırtıp sevdirtten ve yaşayış tarzlarıyla da bu kültürü tâ içime sindirtten E. Hakkı Bey ile ayrılmaz bütünlükteki «Ayverdi Ailesi» idi ki sözkonusu âile fertlerinden ikisi: Mütfeffir romancı ve

1 E. Hakkı Ayverdi, Makâleler, s. 252, İst. 1985.

aziz bir anne olan muhterem kardeşleri **Sâmiha Ayverdi Hanımefendi**'yle muhterem zevceleri mütefekkir - edebiyâtçı ve aynı zamanda aziz bir abla olan **İlhan Ayverdi Hanımefendi**lerdir.

Kendileriyle, hepsi de lûtf-ı İlâhî değerinde olan o kadar çok hâtıram var ki, acaba hangisini dile getireyim derken zorluk çekmemek mümkün değil...

1969 senesinin baharında **Bodrum Kal'ası**'nın en yüksek burcundayız. Vakit namaz vakti. Bana dönerek: «**Fuad, Kal'a'nın en yüksek burcunda namaz kıldığımı unutma sakın.**» deyip azametli ve mübârek endâmıyla burcun çıplak taşları üzerine huşû ile namaza durmuştu. Her dâim sevgili Rabb'ıyla birlikte olduğundan zerrece şüphe etmediğim bu aziz insan belki de mir'acını tamamlarken bana da bu rabbânî sahnenin temaşâsındaki derunî lezzeti taddırıyordu.

Aziz Ayverdi seneler sonra mimârîmizin yâd ellerde kalan bergüzârlarını tesbit için gittiği Avrupa'da, Estergon burçlarında da aynı vecdle secdeye kapanmıştı. Bu niyazlarda Türk'ün ruh ordularının, Evlâd-ı Fâtihân'ın bir yeniden dirilişi mi gizliydi diye düşünürüm hep.

Sözü **Sâmiha Ayverdi Hanımefendi**'nin böyle büyük insanların kesrette vahdeti bulmuş mânâsını tavsif eden şu cümlesine bırakıp yazımızı noktalıyalım: «**Bu, içine ikiliğin sığmadığı müstesnâ bir demdi ki, orada secde var baş yoktur. Orada dûa var dudak yoktur. Orada aşk var, ah şu parçalanası vücut yoktur.**»

YOLDA MISRALAR

1

Evimde çiçekler yoktu daha dün,
Gecesi.. akşamı büsbütün ölgün
Bu şehrin gündüzü olamaz derdim.

Bu şehir peşinde kendi çölünün,
Ben ezelden beri hayâle sürgün,
Yapayalnız, bir meçhûle giderdim.

Bir nehri dinlerdim seneler boyu,
Bilmezdim, taşıyor, hangi duyguyu?
Nedir bu vâdide akar gördüğüm?

Sorular.. sorular içinde suyu,
Onda bir gül gibi sevip korkuyu,
Çözölsün isterdim bu ince düğüm.

Derdim ki kendime: «Bir gün öölörsün!»
Rûhunu bir sevdâ alıp götüörsün,
Öptüğün ellerin kanatlarında!

Bu sancılar sana öömrünce düğün,
Mâviler içinde sen artık hüörsün,
Bir ipek seherin kanatlarında!

2

Sesimde sağnaklar senin içinmiş,
Bilmezdim, sanaymış dönölmez gidiş;
Sanaymış, sevdiğim, bu güzel sefer!

Farkındayım, -şükür- sensiz o müthiş
Günlerin boşluğu sönmüş bir ateş
Gibidir, rûhumu terk edip gider!

Sen olmasan -eğer- «sevdâ türküsü»,
Bu hayât olurdu ömür törpüsü:
Böyle ısımazdı gönlümde bu gam!

Olmasaydı yüzün ömrümün süsü,
Seni anlatacak şiir örgüsü
Çalmazdı kapımı böyle her akşam!

3

Hoş geldin! Ömrümü söyleyen müjde!
Bir ılık, bir sıcak ve bir serinde,
Bin baharla yüreğime yağarsın!

Devreden adındır şimdi derinde,
Gül açtı dikenler yol üzerinde,
Değil mi ki varsın.. ve bana yârsın!

Seninle yeniden doğdum hayâta,
Gözlerimi verdim o kâinâta:
Görmeğe başladım bir akşam-üstü.

Şimdi bilmiyorum, ne suç, ne hatâ,
Verip dudağımı eşsiz sükûta,
Dalıp gidiyorum her akşam-üstü.

Ankara, 1979 - 11 Mart 1989

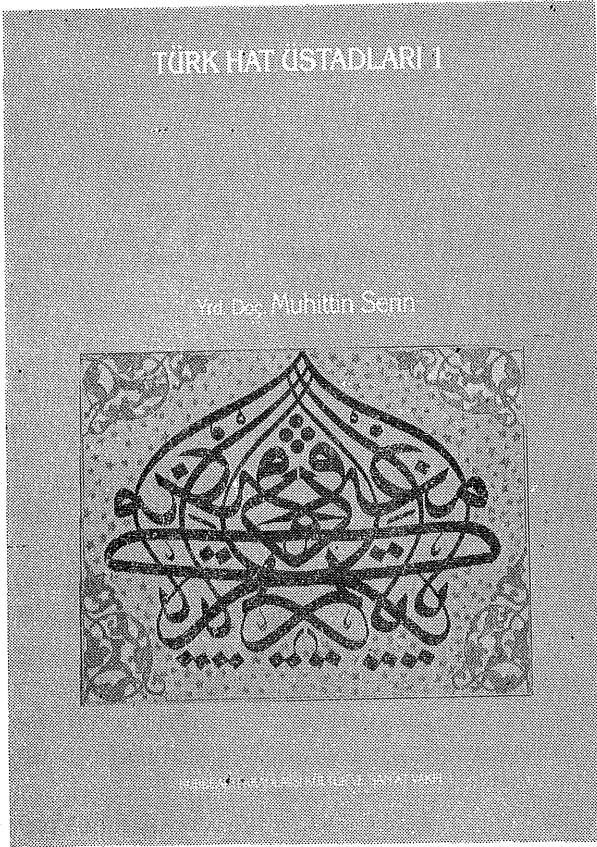
A. Yağmur TUNALI

HATTAT AZİZ EFENDİ

Prof. Dr. Mustafa FAYDA

San'at ve irfan hayâtımızı, milletimizin târihten gelen değer ve hasletlerini gerçek mânâsıyla temsil eden âbide bir eser, insanımızın istifâdesine sunulmuş bulunmaktadır. Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı'nca, «Hattat Aziz Efendi» adıyla neşredilen bu eser, klasik san'atlarımızdan birisi olan hat sâhasında ulaştığımız kemal derecesini gözler önüne getirmektedir. Baskısı, muhtevâsı ve bilhassa hat örnekleriyle elimize aldığımızda iftihar ettiğimiz ve şükranla karşıladığımız bu eserde, büyük hat ustası Aziz Efendi'nin hayat ve şahsiyeti ele alınmakta, eserlerinden bir demet sunulmaktadır.

Bilindiği üzere Hattat Aziz Rifâî, 1872 - 1934 yılları arasında yaşamış; Türk san'at ve irfânının Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e, 19. asırdan 20. asra intikâlini sağlamış müstesnâ bir şahsiyettir. Bu çok meşhur hattatımızın en bâriz husûsiyeti, İslâm dünyasında bir müteârifeye hâlinde kabul edilen hat san'atındaki Türk milletinin tasdik edilmiş üstünlüğünü, Birinci Fuad'a Kur'an-ı Kerim yazmak üzere 1922 yılında Mısır'a dâvet edilmek sûretiyle, yurt dışında da temsil etmiş olmasıdır. Yazdığı Kur'an-ı Kerim'in tezhibini de kendisi yapmış olan Aziz Efendi'nin hat ve san'atı, Mısır melikini o kadar cezbetmiştir ki, Kahire'de açılacak bir «Hat Mektebi»nde bu kıymetli san'atkârın talebe yetiştirmesini istemekten kendisini alamamıştır. Böylece 1933 yılına kadar onbir yıl Mısır'da kalmış olan Aziz Efendi, yalnızca Mısırlı gençlere değil, aynı zamanda, İslâm âleminin muhtelif yerlerinden Ezher'e dinî ilimleri tahsil için gelenlere de,

«Hattat Aziz
Efendi»nin
kapağı

Türk hat üslûbunu meşkettirmek sûretiyle, hat san'atımız ve hattatlarımız arasında müstesnâ bir mevki kazanmıştır.

Sülüs, nesih, tâlik, celi-sülüs, celi-tâlik başta olmak üzere birçok hat çeşidini çok iyi bir şekilde yazan Aziz Efendi, ister satır, ister istif hâlinde olsun, meydana getirdiği kompozisyonlardaki âhenk, sevimlilik, canlılık, ve estetik ile san'atının inceliklerini ve kaleminin kudretini herkese kabul ettirmektedir. Kitapta seksen civârındaki hat ve tezhib içerisinde her birisine saatlerce bakılsa doyulamayan örnekler bulunmaktadır. Bunlar arasında, Aziz Efendi'nin yazdığı yedi büyük hilye-i şeriften, Mustafa Râkım tarzındaki hutût-ı mütenevvîa hilye-i şerif'indeki sülüs, nesih ve celi-sülüs yazılardaki istif mükemmelliği ve ustalı-

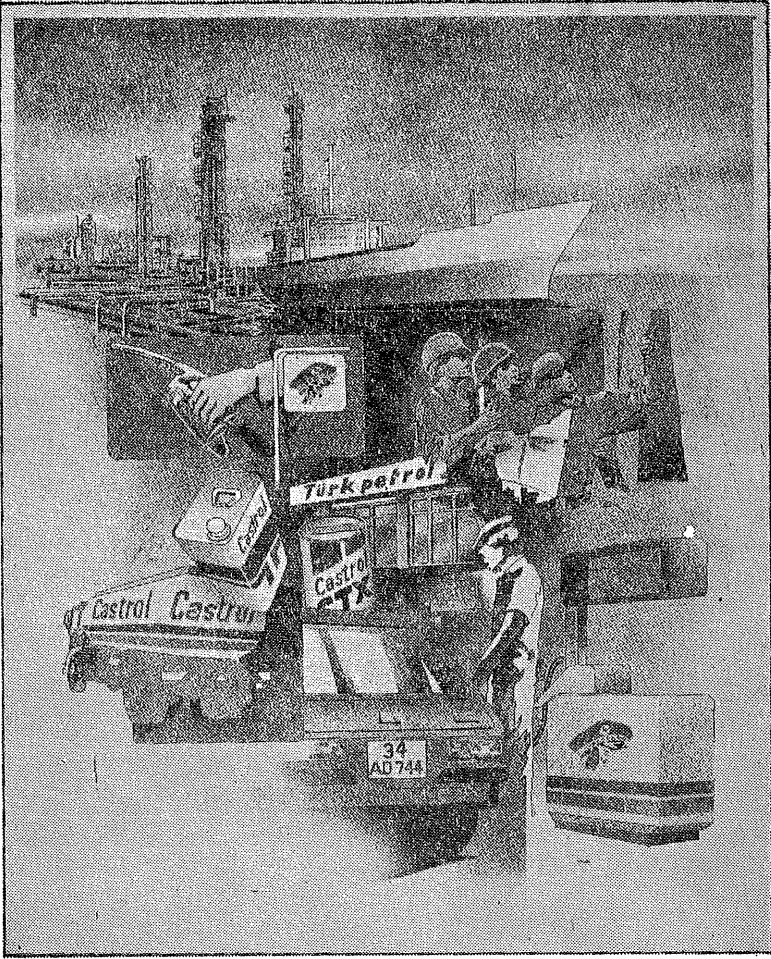
ğı, Peygamber Efendimize duyulan hürmet ve muhabbetin şahîkasına ulaşıldığını insana hissettirmektedir.

Aziz Efendi'nin hayâtı ve mânevî şahsiyetinin inceliklerini, seviyeli bir san'at ve ilim vukûfiyeti içerisinde kaleme alan; yıllarca süren gayretleriyle evlerde, mahzenlerde, müzelerde, Mısır'ın tozlu ve el değmemiş arşivlerinde Aziz Efendi'nin hatlarını tesbite çalışan kıymetli hattat M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Öğretim üyesi **Y. Doç. Dr. Muhittin Serin Bey'i**; kitabın ve bilhassa yazıların baskısını, en güzel ve orijinal renklerine uygun bir şekilde gerçekleştiren **Renk Grafik, Film, Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.** mensuplarını tebrik ederiz. Türk Hat Üstadlarını yeni nesillere tanıtmak maksadıyla, büyük bir fedâkârlık örneğiyle bu eserin basılmasını üzerine alan Kubbealtı vakfımızın hasbî anlayışını takdirle karşılar Aziz Efendi'nin bâzı hat örneklerini levha hâline getirmelerini, mümkün olursa, gönülden arzu ederiz.

Türk san'atını, dünyâya tanıtacak ve hayran bırakacak kıymetteki bu nefis eseri, devlet adamlarımızın, dış gezilerinde siyâsi olduğu kadar kültürel münâsebetlerimizi kuvvetlendirmek gâyesiyle meslektaşlarına hediye etmelerini tavsiye ederiz.

Başta oniki Kur'ân-ı Kerim olmak üzere hat san'atımıza emsalsiz yüzlerce eser kazandırmış olan Hattat Aziz Efendi'yi rahmet, minnet ve hayırla yâdederek, eserin san'at dünyamızda lâayık olduğu alâkayı göreceğini umarız.

_____ 50 yıldır sizlerle _____

Türkpetrol

ve MADENİ YAĞLAR TÜRK ANONİM ŞİRKETİ